

Stockholms
stad

Miljö- och klimathandlingsplan 2021

Kungsholmens stadsdelsförvaltning

stockholm.se

MILJÖ- OCH KLIMATHANDLINGSPLAN 2021 KUNGSHOLMENS STADSDELSFÖRVALTNING

Innehåll

Inledning.....	3
1. Stadens arbete med miljö-, klimat och hållbarhet	4
Miljö och hållbarhet i stadens budget 2021.....	4
Stockholms Miljöprogram 2020 – 2023.....	6
<i>Stadens sju miljömål .....</i>	<i>6</i>
Stockholms Klimathandlingsplan 2020 - 2023.....	11
Agenda 2030	12
2. Kungsholmens arbete med miljö-, klimat- och hållbarhet.....	14
Samverkan och kommunikation	14
<i>Tema mat .....</i>	<i>14</i>
<i>Kunskapshöjande insatser .....</i>	<i>16</i>
<i>Kommunikation .....</i>	<i>17</i>
Ekonomi och uppföljning	18
<i>Inköp och upphandling .....</i>	<i>18</i>
<i>Klimatinvesteringsmedel .....</i>	<i>19</i>
<i>Uppföljning .....</i>	<i>19</i>
Agenda 2030 på Kungsholmen.....	20
3. Miljö-, klimat och hållbarhet i verksamhetsplan 2021	22
Mål 1 Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040	22
<i>Kommunikation .....</i>	<i>23</i>
MÅL 2 en fossilfri organisation 2030.....	23

<i>Kartlägga förvaltningens el och energianvändning</i>	24
<i>Sparsam el och energianvändning</i>	24
MÅL 3 Ett klimatanpassat Stockholm	25
<i>Inventering i enlighet med handlingsplan för klimatanpassning</i>	26
<i>Parker och grönområden anpassade till nya klimatförutsättningar</i>	26
Mål 4 Ett resurssmart Stockholm	26
<i>Hållbara inköp</i>	27
<i>Ekologiska och vegetariska alternativ väljs aktivt</i>	27
<i>Kostdatasystem</i>	28
<i>Minska mängden matsvinn och matavfall</i>	28
<i>Minska mängden avfall</i>	28
<i>Minska på plast och engångsartiklar</i>	28
<i>Öka återbruk och materialåtervinning</i>	29
Mål 5 Ett Stockholm med biologisk mångfald	29
<i>Ekologiska och vegetariska alternativ väljs aktivt</i>	30
<i>Den biologiska mångfalden och ekosystemtjänsterna förstärks</i>	30
<i>Trädvårdsplaner för Kungsholmens parker</i>	30
<i>Naturaktiviteter för invånarna</i>	30
Mål 6 Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö	31
<i>Klimatsmarta resor</i>	31
<i>Klimatsmarta transporter</i>	31
Mål 7 Ett giftfritt Stockholm	32
<i>Minskad exponering - medvetenheten om kemikalier ökar</i>	32
<i>Användningen av plaster ska fasas ut</i>	32
<i>Förskolorna fortsätter arbetet med kemikaliesmart förskola</i>	33
4. Specifikt för avdelningarna	33
<i>Enligt budget 2021</i>	33
<i>Äldreomsorgen</i>	34
<i>Förskolan</i>	35
<i>Socialtjänsten</i>	35
<i>Parkmiljöavdelningen</i>	35
<i>Lokalenheten</i>	37
5. Exempel på åtgärder i miljöprogrammet	39
6. Stöd och system i miljöarbetet	46

Inledning

Detta är Kungsholmens lokala miljö- och klimathandlingsplan. Den är tänkt att fungera som stöd för miljö-, klimat och hållbarhetsarbetet på Kungsholmen under 2021 med sikte även på 2022 och 2023. Handlingsplanen ska årligen uppdateras i samband med kommande års verksamhetsplan. Den ska tydliggöra det vi har att arbeta med i stadsdelen inom miljö- och klimatområdet. Den ska också peka på några av de viktigaste mål, program och riktlinjer som finns i Stockholms stad, och även visa på de stöd och system som finns att använda.

Stadens budget 2021 beskriver stadens miljö- och klimatarbete som återges kortfattat här. Den specificerar också vad nämnder och bolag förväntas arbeta med. Denna del finns längre bak i handlingsplanen under *Specifikt för avdelningarna*.

Stockholms Miljöprogram 2020-2023 är byggt runt sju övergripande mål med 16 underliggande etappmål. Denna målindelning får här fungera som en struktur för de olika miljöområdena och åtgärderna. Även Klimathandlingsplan 2020-2023 är ett centralt dokument för klimatarbetet. En kort beskrivning ges även av denna. Miljöprogrammet ger en lång rad förslag på åtgärder för att nå etappmålen under dess programperiod 2020-2023. Dessa är listade i sin helhet i slutet av denna handlingsplan. Staden har tagit fram ett 20-tal olika program och handlingsplaner inom miljö- och klimatområdet som vi ska förhålla oss till i arbetet. Längst bak i denna handlingsplan finns en lista med merparten av dessa.

Därefter beskrivs kort stadens arbete, enligt budgeten, med Agenda 2030. Varje mål i agendan har tillskrivits en eller två förvaltningar eller bolag som har uppföljningsansvar. Stadsdelsförvaltningarna ska arbeta med alla mål.

Här följer sen stadsdelens lokala arbete med miljö-, klimat och hållbarhet. Budgeten anger att staden ska samverka brett för att nå önskvärda synergier. Ett särskilt samverkansområde för förvaltningen 2021 är Tema mat. Särskilt fokus riktas också mot verksamhetsområdena inköp och lokaler. Agenda 2030 skall genomsyra arbetet, och återkommer genom handlingsplanen med dess symboler.

Nästa del av handlingsplanen består av det miljö- och klimatarbete stadsdelen beskriver i verksamhetsplanen för Kungsholmen 2021. Det arbetet är här inlagt i miljöprogrammets målstruktur. Detta för att lätt kunna följa utvecklingen i ILS-cykeln över tid och för att utgöra ett avstamp för kommande miljö- och klimatarbete 2022 och 2023. Några av de exempel på åtgärder som beskrivs i miljöprogrammet har också lagts in i denna del för att ge förslag på kommande steg att ta i miljö- och klimatarbetet.

Därefter följer vad budget 2021 anger att alla nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta med ur miljö- och klimatperspektiv. Utöver det som beskrivs i *Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser* har stadsdelsnämndernas äldreomsorg, förskolor och parkmiljöavdelningar särskilda miljö- och klimatdirektiv.

Miljöprogrammet ger en lång rad förslag på åtgärder för att nå etappmålen under dess programperiod 2020-2023. Dessa är listade här i sin helhet. En kort redogörelse för stadsdelens stöd och system i miljöarbetet följer och avslutas med en sammanställning av stadens miljö- och klimatkument, samt dokument kopplade till Agenda 2030.

1. Stadens arbete med miljö-, klimat och hållbarhet

Miljö och hållbarhet i stadens budget 2021

I stadens budget för 2021 spelar miljö- klimat och hållbarhet betydande roll. Här följer en sammanfattning:

Stockholm är en hållbar stad med en god livsmiljö

Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalets målsättningar i klimatarbetet. Stadens egna verksamheter ska gå före för att visa vägen i arbetet för en klimatsmart och hållbar stad. Staden har som mål att Stockholm ska vara en fossilbränslefri och klimatpositiv stad 2040 och en fossilbränslefri organisation 2030.

Agenda 2030:s globala mål för hållbar utveckling ligger till grund för en hållbar utveckling och Stockholm ska vara ledande i genomförandet av de 17 globala hållbarhetsmålen.

Stockholms stads miljöarbete ska ske i nära samarbete med invånare, näringsliv, akademi, civilsamhälle och myndigheter. Stadens krav på social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet ska utmana och leda till fler innovationer och nya jobb.

Ett hållbart växande Stockholm ställer krav på att byggnader, transporter och systemlösningar utformas på ett sätt som minskar klimatbelastningen. Att minska stadens energianvändning är en viktig del i att minska stadens klimatpåverkan och en viktig del för en långsiktig ekonomisk hållbarhet. Stockholms stad ska gå före och strukturerat energieffektivisera sina egna fastigheter, såväl hus som övriga byggnader.

Med klimatförändringar följer extrema väder. Staden måste planeras på ett sätt som gör oss mer motståndskraftiga mot hetta, torka och översvämningar.

Stadsnatur och våtmarker fyller en viktig funktion i att skapa attraktiva stadsrum, bevara biologisk mångfald och bättre rusta staden för ett förändrat klimat med fler översvämningar och värmeböljor. Därför ska Stockholm planera långsiktigt för ekosystemtjänster i stadsmiljö.

Staden behöver ta ansvar för att följa upp och bibehålla den biologiska mångfalden. Vi arbetar inom ramen för strategin för att utveckla stadens biologiska mångfald så att staden tillsammans med boende, fastighetsägare och förvaltningar kan bidra till att utveckla den gröna infrastrukturen.

Stockholm ska vara en föregångskommun gällande upphandling av mat som minskar klimatpåverkan. Staden ska därför utreda mått och mätmetoder för att mäta koldioxid-utsläppen från livsmedel som serveras inom stadens verksamheter samt intensifiera sitt arbete med matavfallsinsamling. En större andel av maten ska vara ekologisk. Vi behöver både minska onödigt matsvinn och samtidigt samla in det matavfall som ändå uppstår i form av restprodukter - en resurs för att öka biogasproduktionen och ersätta fossila bränslen.

Sverige är bland de bästa i världen på att använda lite antibiotika i djurproduktionen och samtidigt ha friska djur, vilket innebär lägre risk för utveckling av antibiotikaresistens samt mindre utsläpp av antibiotika i miljön. Att byta ut importerad mat med högre påverkan på klimat och miljö mot mat producerad med hög miljö- och klimathänsyn som levererar ekosystemtjänster är ett viktigt sätt för Stockholm att ta globalt ansvar. Stockholm ska, i samarbete med andra aktörer, säkerställa försörjningen av bland annat livsmedel vid kris.

För att vända trenden och göra Stockholm till en föregångare inom cirkulär ekonomi måste det bli mycket enklare att återvinna. De sopor som i slutändan blir kvar och förbränns till att värma upp våra bostäder ska vara fria från fossil råvara.

Att minska användningen av plast är viktigt då nästan all plast är gjord av fossil råvara, men även för att minska skräp och mikroplaster i vår omgivning. Användning av plastmaterial i offentliga miljöer ska minimeras. Konstgräsplaner som anläggs ska utformas så att inte mikroplaster sprids vidare.

Återanvändning är nödvändigt för att hushålla med våra begränsade resurser. Genom möjlighet att låna idrottsutrustning, genom cykel- och bilpooler och genom återbruk går det att bidra till ett bättre resursutnyttjande.

Vårt mål är att luften ska vara ren var man än bor i Stockholm. Arbetet med att bekämpa hälsofarlig luft i Stockholm ska intensifieras genom teknikutveckling och en bred palett av tekniska och ekonomiska styrmedel, som gör det enkelt för människor och företag att göra kloka miljöval, samt minskad fossil bränsleanvändning. Barn drabbas allra hårdast av dålig luft. Idag släpper framför allt dieselbilarna ut stora mängder hälsofarliga partiklar och kväveoxider. Staden ska fortsätta arbetet med att utreda vad som krävs för att nå en utsläppsfri innerstad 2030.

Gifterna i stockholmarnas vardag ska fasas ut med målet om ett giftfritt Stockholm 2030. Det handlar om åtgärder som fasar ut farliga kemiska ämnen i stadens verksamheter samt påverkan på andra aktörer att arbeta i samma riktning.

Stockholms Miljöprogram 2020 – 2023

Miljöprogrammet antas av kommunfullmäktige. Stadens miljöprogram är integrerat i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi, ILS, vilket innebär att nämnden eller bolagsstyrelsen i sina verksamhetsplaner ska redovisa hur de avser att bidra till att staden når dessa mål och genom uppföljning av mål och indikatorer redovisa hur arbetet går. Miljöprogrammet fastställer även genomförande och uppföljningsansvariga nämnder och bolagsstyrelser.

Miljöprogrammet fastställer inte vilka konkreta åtgärder som ska genomföras inom verksamheterna eller kostnadsberäknar dessa. Nämnd eller bolagsstyrelse med utpekat genomförandeansvar för ett etappmål har ansvar för att i sin verksamhetsplan formulera mål, samt indikatorer och aktiviteter som syftar till att uppfylla miljöprogrammets mål och själva avgöra och besluta om de mest kostnadseffektiva åtgärderna. På så sätt kompletteras de av kommunfullmäktige fastställda indikatorerna med indikatorer som formuleras av nämnder och bolagsstyrelser. Miljöprogrammets förslag till indikatorer fastställs i samband med kommunfullmäktiges budget på kommunfullmäktigenivån. På nämnds- och bolagsnivå fastställs dessa i verksamhetsplanerna. Indikatorerna ska utvärderas kontinuerligt och kompletteras och revideras i budgetprocessen om de inte bedöms vara fullgoda och ändamåls-enliga för uppföljningen.

Stadens sju miljömål

Stockholms Miljöprogram 2020 - 2023 är strukturerat utifrån de högst prioriterade målen för Stockholms miljö på lång sikt, det vill säga fram till 2030 eller längre. De prioriterade målen omfattar var för sig ett antal etappmål för programperioden 2020–2023. Sammantaget lägger miljöprogrammet fast sju prioriterade mål för Stockholms livsmiljö, 16 etappmål och förslag på indikatorer. Denna precisering av målen på lång och kort sikt ska ge en tydlig bild av hur staden säkerställer en långsiktigt hållbar utveckling. I programmets målbeskrivningar tydliggörs hur respektive mål bidrar till de nationella och globala målen.

Miljöprogrammet är ett stadsövergripande styrdokument och utgångspunkten för handlingsplaner och riktlinjer som detaljerar genomförandet för att nå målen. Flera av målen innebär dock stora utmaningar varför nya och utvecklade arbetssätt blir centrala och viktiga för måluppfyllelsen

Stadens sju miljömål med dess tillhörande 16 etappmål är:

MÅL 1 Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040

Målbilden är att Stockholms stad och dess invånare har ställt om sin energianvändning till att vara fossilfri till år 2040. Detta innebär att energianvändning för uppvärmning, samt transporter el- och gasanvändning i Stockholm inte generar några nettoutsläpp av växthusgaser samt att staden verkar för att konsumtionens globala klimatpåverkan minskar kraftigt. Staden ska ligga i framkant, och därför arbetar staden med målsättningen att Stockholm ska vara klimatpositivt år 2040. För att nå detta behöver teknik och affärsmodeller utvecklas.

Målet om ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 omfattar två etappmål för programperioden:

- Minskade växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO₂e per invånare
- Minskad klimatpåverkan från konsumtionen (invånarna)

1.1 Minskade växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO₂e per invånare

Etappmålet innebär att år 2023 ska de totala växthusgasutsläppen i ett växande Stockholm ha minskat till att vara högst 1,5 ton CO₂e per invånare. Med fler nationella styrmedel kan ambitionsnivån skärpas ytterligare.

1.2 Minskad klimatpåverkan från konsumtionen

Etappmålet innebär att de konsumtionsbaserade växthusgasutsläppen behöver minska. Staden är en upphandlande myndighet som kan påverka konsumtionens klimatpåverkan genom kravställande i inköpsprocessen. Staden kan i det arbetet gå före och inspirera. Under programperioden ska klimatpåverkan från Stockholms stads inköpta livsmedel och måltider minska med en femtedel och utsläppen från Stockholms stads egna tjänsteresor med flyg minska.

MÅL 2 En fossilfri organisation 2030

Målbilden är att Stockholms stads organisation ska vara fossilfri 2030 inom samma systemgränser som stadens övriga utsläppsmål. Genom att staden går före och ska vara fossilfri redan år 2030 behöver växthusgasutsläppen från energianvändningen i stadens organisation minska i en snabbare takt än motsvarande utsläpp i den geografiska staden.

Målet om en fossilfri organisation omfattar två etappmål för programperioden:

- Minskade växthusgasutsläpp – högst 105 000 ton CO₂e från stadens verksamheter
- Effektiv energianvändning

2.1 Minskade växthusgasutsläpp – högst 105 000 ton CO2e från stadens verksamheter

Etappmålet innebär att växthusgasutsläppen från stadens verksamheter ska minska med 30 procent under programperioden, för att nå det övergripande målet om en fossilfri organisation.

2.2 Effektiv energianvändning

Den totala köpta energin i stadens verksamheter bibehålls på samma nivå under programperioden. Etappmålet innebär att staden effektiviserar sin energianvändning med 5 procent relativt den verksamhet som bedrivs. Långtgående energieffektivisering ska genomföras vid större ombyggnader. Vid större ombyggnader ska den köpta energin minska med minst 30 procent. På så sätt blir energianvändningen mer effektiv i den växande staden. Produktionen av el samt värme med solenergi ska öka med 100 procent jämfört med motsvarande produktion 2018.

MÅL 3 Ett klimatanpassat Stockholm

Målbilden är att Stockholm har utvecklats till en stad som är väl förberedd att kunna hantera konsekvenserna av ett förändrat klimat. Stockholm ska ha en hög kapacitet att hantera både direkta och indirekta effekter av exempelvis höga vattennivåer och flöden, skyfall, värmeböljor och långvarig torka. Staden ska på lång sikt ha en god planering för att kunna hantera höjda havsnivåer.

Målet om ett klimatanpassat Stockholm omfattar två etappmål för programperioden:

- Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall
- Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

3.1 Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall

Etappmålet innebär att förmågan att förebygga störningar såväl i befintlig stadsmiljö som vid stadsutveckling behöver byggas upp under programperioden. Stadens fastigheter och verksamheter som riskerar att påverkas kritiskt av skyfall ska ha upprättat en förebyggande handlingsplan.

3.2 Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

Etappmålet innebär att åtgärder riktas mot att göra Stockholm mer förberett att hantera höga temperaturer vid värmebölja, så att risken för negativ påverkan på människors liv och hälsa minskar.

MÅL 4 Ett resurssmart Stockholm

Målbilden är att Stockholms stad har utvecklats till en stad där resurser används effektivt och i enlighet med EU:s avfallshierarki. Det innebär att staden har identifierat och kartlagt stora resursflöden och har en utarbetad strategi för att skapa cirkularitet för dessa. Stockholm

har anpassat sig till att resurser är ändliga genom att ha utvecklat och tagit till sig ny teknik, nya affärsmodeller och nya livsstilar.

Målet om ett resurssmart Stockholm omfattar tre etappmål för programperioden:

- Minskad resursanvändning och klokare konsumtion
- Ökad recirkulation av materiella resurser inom staden
- En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

4.1 Minskad resursanvändning och klokare konsumtion

Etappmålet innebär minskad användning av resurser och klokare val av produkter och tjänster. Under programperioden ska återbruket i Stockholm öka väsentligt och inom stadens verksamheter mångdubblas. Såväl dricksvattenförbrukningen som matsvinnet ska minska inom stadens verksamheter till 2023.

4.2 Ökad recirkulation av materiella resurser

Etappmålet innebär ökad materialåtervinning framför förbränning och omvandling till fjärrvärme för de material där det är möjligt. Till 2023 ska mängden plast som går till energiåtervinning minska till mindre än en tredjedel jämfört med 2019 års nivåer och såväl mängden matavfall som går till biogasproduktion som mängden fosfor som återförs i kretsloppet ska nära tredubblas under programperioden.

4.3 En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

Den växande staden genererar stora materialströmmar både in i byggnader och infrastruktur, liksom en stor mängd avfall i samband med rivning, ny- och ombyggnationer. Etappmålet innebär att staden, genom rätt hantering, genererar en högre grad av cirkulation av schaktmassor och andra material inom byggprocessen.

MÅL 5 Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem

Målbilden innebär att den biologiska mångfalden i Stockholm är hög och motståndskraftig mot förändringar samt att den bidrar med många olika ekosystemtjänster. Tillkommande bebyggelse bidrar till att stärka ekosystemtjänster och öka den biologiska mångfalden. En sammanhängande blå och grönstruktur skapar värde för människor, den biologiska mångfalden och för samhället i stort. Genom att skapa mångfunktionella gröna lösningar i staden samtidigt som staden växer får vi fler ekosystemtjänster som bidrar till en hållbar, resilient och attraktiv stad.

Målet om ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem omfattar fyra etappmål för programperioden:

- Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur
- Ökat genomförandet av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel
- Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald
- Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

5.1 Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur

Etappmålet innebär att åtgärder vidtas för att upprätthålla den biologiska mångfalden i staden och att staden kan växa samtidigt som livsmiljöer för växter och djur inte fragmenteras eller förorenas.

5.2 Ökat genomförande av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel

Etappmålet innebär att staden ska stärka förmågan att genomföra åtgärder som gynnar den biologiska mångfalden.

5.3 Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald

Etappmålet innebär att staden vid upphandling och inköp i ökad utsträckning konsumerar varor med miljömärkning och utifrån ambitionen att maten ska vara god, näringsrik, hållbar, integrerad, trivsamt och säker i enlighet med stadens Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat. Under programperioden ska andelen ekologiska livsmedel av inköpta måltider och livsmedel till stadens verksamheter öka från hälften till drygt två tredjedelar.

5.4 Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

Etappmålet innebär att staden aktivt verkar för att Stockholms vattenförekomster uppnår god ekologisk och kemisk status, enligt EU:s vattendirektiv. Stadsnära vatten av god kvalitet är ett av Stockholms varumärken och bidrar till en levande och resilient stad. Till 2023 ska vattenkvaliteten i Stockholms vattenförekomster förbättras betydligt och mängden mikroplaster minska.

MÅL 6 Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Målbilden är att Stockholm har utvecklats till en stad där dess invånare inte utsätts för skadlig exponering av buller eller luftföroreningar. Luften ska vara så ren att människors hälsa samt djur, växter och kulturvärden inte skadas och bullernivåerna i staden ska ge förutsättningar för trivsel och rekreation samt inte påverka människors hälsa negativt.

Målet om ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö omfattar två etappmål för programperioden:

- Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare
- Minskat omgivningsbuller

6.1 Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare

Etappmålet innebär att exponeringen för skadliga halter av kväveoxid i luften ska minska under programperioden. För att minska halterna av kvävedioxid så måste utsläppen från vägtrafiken minska ytterligare och staden har en viktig roll i att begränsa den typen av trafik som genererar utsläpp.

6.2 Minskat omgivningsbuller

Etappmålet innebär att stockholmarna i mindre utsträckning utsätts för skadliga nivåer av buller. Staden ska, utifrån sitt ansvarsområde, arbeta med att begränsa bullret vid källan och årligen genomföra bulleråtgärder för såväl bostäder som rekreationsområden, skolgårdar och andra offentliga platser.

MÅL 7 Ett giftfritt Stockholm

Målbilden är, i enlighet med det nationella miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö, att förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället inte ska hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrunds nivåerna.

Målet om ett giftfritt Stockholm omfattar ett etappmål för programperioden:

7.1 Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter

Etappmålet innebär att staden driver utvecklingen mot en minskad användning av skadliga kemikalier, genom att följa den egna organisationens relaterade handlingsplaner samt att verka för en ökad medvetenhet om kemikalier bland stockholmarna. Under programperioden ska antalet kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen i stadens verksamheter reduceras med över en tredjedel och kraven på miljöbedömning av kemiska produkter i bygg- och anläggningsprojekt ska öka avsevärt.

Stockholms Klimathandlingsplan 2020 - 2023

Stockholms stads klimathandlingsplan 2020 – 2023 anger hur staden ska nå sina ambitiösa klimatmål, fastlagda i Miljöprogram 2020 – 2023: 1. Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 och 2. En fossilfri organisation 2030. I handlingsplanen behandlas hur staden ska uppnå fossilfrihet till 2040.

Planen uttrycker stadens klimatbudget till 2040 i form av en ambition på maximalt tillåten utsläppsmängd på 19 miljoner ton växthusgaser under perioden 2020–2040. Detta är den del av den globala klimatbudgeten som staden avser att ta på sig. För perioden 2020–2023 redovisas konkreta åtgärder för minskade utsläpp av växthusgaser. Dessa är angivna som beting för olika utpekade kommunala nämnder och bolagsstyrelser. Planen anger också hur staden kan ha netto-nollutsläpp år 2040. Detta kan till exempel ske genom att staden aktivt vidtar åtgärder för att öka produktionen av biokol.

Handlingsplanen anger vidare vilka processer som måste startas för att stadens organisation ska bli fossilfri till år 2030 liksom att uppnå stadens åtagande för att nå det nationella målet att minska växthusgasutsläppen från transporter med 70 procent till 2030. Stockholms stad höjer ambitionen genom att också redovisa hur staden kan arbeta med klimatåtgärder rörande konsumtion av till exempel flygresor, mat och byggmaterial. I det arbetet kan staden gå före och inspirera andra.

(Se särskilt sid 47-50 Etappmål 2030 för stadens egna verksamheter samt sid 55-60 Konsumtionsbaserade utsläpp av växthusgaser).

Om klimathandlingsplanen i budget 2021

I klimathandlingsplanen formuleras stadens klimatbudget med åtgärder och beting till 2023 och en ambition för totala klimatutsläpp till 2040. För att nå målen på kort och lång sikt fördelas beting till nämnder och bolagsstyrelser som får i uppdrag att genomföra åtgärder med målet att bidra till klimatomställningen. Av klimathandlingsplanen framgår genomförandansvar och kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för uppföljning av klimatbudgeten. Nämnder och bolagsstyrelser ska utveckla arbetsätt avseende samverkan, innovation, inköp och kommunikation i syfte att nå de högt satta miljö- och klimatmålen. Den särskilda satsningen på klimatinvesteringar ska påskynda kommunkoncernens insatser för klimatanpassning och minskad klimatpåverkan. Fokus är på åtgärder och insatser som styr mot energieffektivisering, solenergi, hållbara transporter samt klimatanpassningsåtgärder.

Agenda 2030

Detta är de 17 globala målen för hållbar utveckling som utgör Agenda 2030, antagen av FN:s medlemsländer 2015. Stadens budget anger att vi ska arbeta aktivt med Agenda 2030, till och med vara ledande i arbetet. Agendan ska vara ett stöd för att utveckla stadens arbete för

social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet. Målen är integrerade och odelbara, vilket innebär att framgång i ett mål ger positiva effekter på andra mål. Staden ska arbeta aktivt för att uppnå alla mål, i linje med stadens kvalitetsarbete. Arbetet ska ske inom ordinarie förvaltande och verksamhetsutvecklande processer. Genomförandet ska bidra till ökad jämställdhet, ökad social inkludering, minskad ojämlikhet och minskad klimatpåverkan och bidra till att utveckla hållbarhetsarbetet brett.

Agenda 2030 ska bidra till att utveckla stadens hållbarhetsarbete, bland annat genom att stimulera till samverkan, stärka synergier och överbrygga stuprör och organisatoriska gränser i stadens verksamheter. För att åstadkomma en utveckling som tydligt styr mot de globala målen behövs beslut och ställningstaganden som drar åt samma håll. Stadens medarbetare behöver också arbeta tillsammans med stockholmarna, näringsliv, myndigheter, civilsamhälle, akademi samt övriga regionala, nationella och internationella aktörer. Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030 ska vara ett stöd i arbetet med att uppnå målen.

För varje mål har en eller flera nämnder eller bolagsstyrelser utsetts som målansvariga. Målansvarig nämnd och/eller bolagsstyrelse ska vara drivande för att staden ska uppnå hållbarhetsmålet och samverka brett med berörda nämnder och verksamheter i staden. Stadsdelsnämnderna och de nämnder och bolagsstyrelser som inte har ett utpekat målansvar ska bidra till hållbarhetsarbetet genom att med Agenda 2030 som utgångspunkt identifiera lokala utmaningar och behov, vara drivande och samverka brett för att nå önskvärda synergier och effekter. Uppföljningen av hållbarhetsmålen kommer att vara viktig och ska i huvudsak bygga på indikatorer och nyckeltal som särskilt visar på styrkor och utvecklingsmöjligheter i stadens hållbarhetsarbete. I uppföljningen ska hävstångseffekter och synergier tydliggöras.

Ansvarig nämnd Mål Agenda 2030

1. Avskaffa fattigdom Arbetsmarknadsnämnden, socialnämnden
2. Ingen hunger Äldrenämnden, utbildningsnämnden
3. God hälsa och välbefinnande Idrottsnämnden, socialnämnden
4. God utbildning för alla Arbetsmarknadsnämnden, utbildningsnämnden
5. Jämställdhet Kommunstyrelsen
6. Rent vatten och sanitet Stockholm Vatten och Avfall AB
7. Hållbar energi för alla Kommunstyrelsen, miljö- och hälsoskyddsnämnden
8. Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt Kommunstyrelsen, arbetsmarknadsnämnden
9. Hållbar industri, innovationer och infrastruktur Kommunstyrelsen, Trafiknämnden
10. Minskad ojämlikhet Kommunstyrelsen
11. Hållbara städer och samhällen Exploateringsnämnden, stadsbyggnadsnämnden
12. Konsumtion och produktion Miljö- och hälsoskyddsnämnden
13. Bekämpa klimatförändringarna Kommunstyrelsen
14. Hav och marina resurser Miljö- och hälsoskyddsnämnden
15. Ekosystem och biologisk mångfald Exploateringsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden
16. Fredliga och inkluderande samhällen Kommunstyrelsen, kulturnämnden
17. Genomförande och globalt partnerskap Kommunstyrelsen

2. Kungsholmens arbete med miljö-, klimat- och hållbarhet

Här följer själva handlingsplanen för Kungsholmen. Först kommer ett avsnitt om de stora dragen i arbetet under 2021, så som samverkan kring Tema mat, kunskapshöjande insatser, kommunikation, rutiner i inköp och upphandling för att säkra miljö- och klimataspekter, fokus på energieffektiviseringar i lokaler samt ett fördjupat arbete med att koppla miljö- och klimatarbetet med övriga hållbarhetsmål i Agenda 2030.

En central del består sedan av det arbete stadsdelen beskrivit i VP för 2021. Detta för att kunna följa utvecklingen över tid och för att utgöra ett underlag för kommande arbete 2022 och 2023.

Samverkan och kommunikation

Tema mat

Tema mat är prioriterat i stadsdelen under året och utgångspunkten är stadens Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat. Genom att samverka runt ett tema som är aktuellt för hela organisationen kan vi tillvarata erfarenheter och kunskaper från olika verksamheter. Budget 2021 anger specifikt att stadsdelsnämnderna ska arbeta för att de verksamheter som köper in livsmedel och måltider ska förhålla sig till Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat. I förvaltningens förskolor, äldreomsorg och även i vissa av socialtjänstens verksamheter förekommer både livsmedel och måltider.

Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat

Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat utgår ifrån delar av stadens Vision 2040 och bygger på en holistisk och hållbar syn på mat utifrån Agenda 2030. Matens betydelse för att nå en hållbar utveckling har blivit allt tydligare. Stockholms stad har som stor organisation med många verksamheter och en stor konsumtion av livsmedel en viktig roll. Det som serveras inom stadens verksamheter inverkar på folkhälsa och välbefinnande och påverkar klimatet och miljön. Genom upphandling och inköp kan staden påverka branschens aktörer.

Arbetet med att minska matsvinnet ska bidra till en minskad klimatpåverkan. Det avfall som ändå uppstår ska samlas in och tas om hand på ett resurseffektivt sätt. Strategin ska bidra till bättre folkhälsa och minskad miljö- och klimatpåverkan genom de livsmedel och måltider som köps in, produceras och serveras i stadens verksamheter. Stockholms stad ska vara en föregångskommun där invånarna vet att de får god, näringsriktig och säker mat.

Det finns en rad hälsorelaterade effekter av klimatförändringarna. Genom att värna om miljön bidrar man även till en bättre folkhälsa. Stadens måltidsverksamheter ska medverka till att invånare och besökare har ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp.

Stadens mat-strategi ska bidra till:

- bättre folkhälsa
- minskad miljö- och klimatpåverkan,
- goda, varierade och näringsriktiga måltider som håller hög kvalitet
- likvärdiga måltider och ett jämlikt måltidsutbud
- att maten är integrerad och stärker matens betydelse i verksamheterna
- säkra livsmedel för alla
- att ge vägledning, visa på strategiska prioriteringar och belysa vilka utvecklingsområden som finns i staden inom måltidsområdet.

Stadens verksamheter ska sträva efter att servera god och hälsosam mat som också är bra för klimatet genom att:

- välja ekologiskt
- handla efter säsong
- minska användandet av kött och mejeriprodukter
- servera mer frukt och grönt, rotfrukter, fullkorn och baljväxter
- välja kött och fisk med omsorg med hjälp av WWF:s Kött-guide och Fisk-guide.
- minska svinet i kök, servering och på tallriken

Mål kopplade till Tema mat

Tema mat kopplar till miljöprogrammets mål: 1, 2, 4, 5, 6, 7.

Tema mat kopplar också till flera hållbarhetsmål i Agenda 2030, bland andra:

Kungsholmens aktiviteter för Tema mat

- Handla ekologiskt och om möjligt, närproducerat (för att minska utsläpp från transporter och därmed klimatpåverkan)
- Samverka mellan kocknätverk inom förskolan, äldreomsorgen och, i ett nästa skede, också de i socialtjänsten som berörs
- Arrangera gemensamma utbildningar inom Tema mat
- Dela kunskap om metoder och erfarenheter för att minska mängden matavfall genom mätning och andra åtgärder
- Samla in det matavfall som ändå uppstår till återvinning
- Handla och tillaga mer vegetariskt och veganskt
- Regelbundet använda befintliga systemen kemikaliehanteringssystemet Chemsoft, kostdatasystemen Matilda (förskolan) och Hantera Livs (förvaltningsövergripande).

Tema mat i Verksamhetsplan 2021

En rad aktiviteter och indikatorer i VP kopplar till Tema mat:

Aktiviteter och kunskapshöjande insatser inom fokusområdet "Tema Mat" enligt God, hälsosam och klimatsmart mat - Matstrategi för Stockholms stad. (Aktivitet VP 2021)

Ekologiska och vegetariska alternativ väljs aktivt i verksamheterna, vid representation, catering och övriga inköp. Andel inköpta ekologiska måltider och livsmedel i staden i kronor av totala värdet av inköpta måltider och livsmedel. (Indikator 2021: 60 %, 2022: 65 %, 2023: 70 %).

Klimatpåverkan från upphandlade livsmedel och måltider. Räknas ut med hjälp av systemet Hantera Livs som förvaltningen börjar använda 2021. (2021: 1,8 kg CO₂, 2022: 1,7 kg CO₂, 2023: 1,6 kg CO₂).

Genom välplanerade (måltids)inköp motverkas matsvinn. Det matsvinn som ändå uppstår ska gå till matavfallsinsamling. Förvaltningen mäter matsvinn hos de verksamheter som serverar mat. (Aktivitet 2021)

Förvaltningen etablerar matavfallsinsamling i de verksamheter som ännu inte har detta. De verksamheter som inte har rätt förutsättningar för att samla in matavfall i kärl ska tillsammans med fastighetsägarna undersöka möjligheten att installera matavfallskvarn. (Aktivitet 2021)

Andel hämtställen med matavfallsinsamling av hämtställen med möjlighet till matavfallsinsamling (Indikator VP 2021)

Andel matavfall till biologisk behandling 60 % 65 % 70 % (Indikator VP 2021)

Förskolan

Stadsdelsnämnderna ska ta fram riktlinjer för mat och måltid i förskolan i enlighet med måltidsstrategin (KF:s aktivitet 2021)

Förvaltningen tar fram ett grundmaterial för förskolekökens egenkontroll. (KF:s aktivitet 2021)

Obligatorisk matavfallsinsamling

Från och med 1 jan 2021 är matavfallsinsamling obligatoriskt i kök som serverar 25 portioner eller mer. Detta berör fastighetsägare i första hand, men om verksamheten erbjudits plats av fastighetsägaren och ännu inte sorterar matavfallet, kan förvaltningen beläggas med vite.

Kunskapshöjande insatser

Tema mat

Utbildningar och work-shops under 2021 med fokus på Tema mat.

Grundläggande kännedom om stadens miljö- och klimatarbete

Utbildningar och work-shops under 2021.

Kommunikation

I budget 2021

Det anges i budget 2021 att staden under samordning av kommunstyrelsen, miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten och Avfall AB ska utveckla en tydlig och strategisk kommunikation i klimat och miljöarbetet.

I miljöprogrammet

Kunskapen behöver öka om stadens klimat- och miljöarbete och om innovativa idéer och lösningar för att möta de klimatutmaningar som måste hanteras. Kommunikation om klimat- och miljöarbete i Stockholm är viktigt för att skapa intresse för stadens arbete och engagemang till att samverka och bidra till minskad klimat- och miljöpåverkan samt till att dela kunskap och hitta nya innovativa lösningar. Det är också nödvändigt att sätta stadens insatser i ett globalt perspektiv och skapa ett internationellt intresse för stadens arbete och Stockholm som plats. Det rör till exempel insatser för att öka matavfallsinsamlingen, val av hållbara transportsätt och medvetna konsumtionsval.

Under samordning av kommunstyrelsen ska stadsdelarna medverka till en stadsövergripande och samordnad kommunikation om stadens arbete med Agenda 2030.

Exempel på åtgärder:

- Genomföra kommunikationsinsatser om det egna kemikaliearbetet både internt och externt för att inspirera till att minska användningen av miljö- och hälsofarliga kemikalier.
- Utföra informationsinsatser så att kunskapen hos allmänhet och företag om vad som klassas som farligt avfall, hur det sorteras och vart det ska lämnas ökar.
- Arbeta för ett resurssmart Stockholm i enlighet med EU:s avfallshierarki genom att utveckla arbetssätten för kommunikation och ökad samverkan såväl inom stadens egen verksamhet som med andra aktörer.

På Kungsholmen

Intern kommunikation

Ta fram kommunikationsplan för Kungsholmens miljö- och klimatarbete under 2021. Kommunera via chefspost, intranätet, frukostmöten, internutbildningar m.m.

Kommunicera för att öka miljö- och klimatmedvetenheten och ett miljö- och klimatsmart beteende kring förvaltningens rutiner och arbetssätt vid till exempel inköp, energianvändning, matsvinn m.m.

Extern kommunikation

Externa kommunikationsinsatser som är särskilt viktiga handlar om konsumtionens miljöpåverkan och klimativänliga transportalternativ.

Sprid kunskap om websidorna *Leva hållbart* på *stockholm.se* bland brukare och medborgarna.

Använd om möjligt publika evenemang som 6 juni för att visa medborgarna klimatsmarta alternativ och informera om stadens miljö- och klimatarbete.

Ekonomi och uppföljning

Inköp och upphandling

I miljöprogrammet

Ca två tredjedelar av stadens totala omsättning utgörs av inkösuppgifter för varor, tjänster och entreprenader. Staden har alltså en betydande rådighet att påverka de lång- och kortsiktiga målen i miljöprogrammet i egenskap av sin roll som kravställande inköpare. Genom sitt eget inköpsarbete kan staden bidra till uppfyllelse av flera av målen i miljöprogrammet. Enligt stadens program för inköp 2020-2023 ska miljökrav alltid ställas då det är motiverat och ska då syfta till att uppnå målen i miljöprogrammet. Staden ska exempelvis ställa krav på egna fordon, transporter, vitvaror, livsmedel, plastprodukter med mera, men även stärka förutsättningarna för att minimera svinn och onödig materialåtgång. Det är viktigt att vi använder tydliga, relevanta och enhetliga krav och avtalsvillkor i samband med inköp. Genom ett kategoribaserat inköpsarbete ska intern samverkan och kunskap om leverantörs-marknadens möjligheter öka i syfte att ytterligare stärka stadens förmåga att nå hållbarhetsmålen. Budget 2021 anger att stadsdelen ska arbeta för att de verksamheter som köper in livsmedel och måltider ska förhålla sig till Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat.

På Kungsholmen

Under 2021 går en inköpsgrupp igenom och säkrar förvaltningens rutiner som kopplar till inköp och upphandling ur miljö-, klimat och hållbarhetsperspektiv.

Kopplar till miljömål 4 Ett resurssmart Stockholm

- Verksamheter som köper livsmedel och måltider förhåller sig till stadens Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat.

- Klokare konsumtion och minskad klimatpåverkan från konsumtionen.
- Vid inköp av varor och tjänster ställs krav på giftfria, miljövänliga och energieffektiva produkter.
- Ökad andel ekologiska och vegetariska livsmedel.
- Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald.
- Onödiga engångsmaterial och förpackningar undviks.
- Minskade inköp av plast.
- Minskad resursanvändning och ökad recirkulation av materiella resurser inom staden.
- Minskade mängder avfall och matsvinn.
- Minimera onödig materialåtgång genom väl planerade upphandlingar i stadens verksamheter.
- Krav på miljöfordon och miljöbränslen vid upphandling av tjänster där transporter ingår.
- Krav på miljöbränslen vid upphandling av entreprenader.

Kopplar till miljömål 5 Ett Stockholm med biologisk mångfald

- Öka andelen ekologiskt producerade varor i stadens inköp samt ett ökat utbud av vegetariska livsmedel och varor producerade i nivå med svenska djurskyddsregler.
- Vid inköp och upphandling ställa krav på god djurhållning.
- Vid inköp och upphandling använda Världsnaturfondens köttguide och konsumentguide för fisk följs, i syfte att bidra till den biologiska mångfalden samt till fiskbestånden i haven.

Kopplar till miljömål 6 Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

- Krav på miljöfordon och miljöbränslen vid upphandling av tjänster där transporter ingår.
- Krav på miljöbränslen vid upphandling av entreprenader.

Kopplar till miljömål 7 Ett giftfritt Stockholm

- Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter.
- Minskat användande av plast- och engångsmaterial.

Klimatinvesteringsmedel

Budget 2021 anger att vi ska initiera projekt och åtgärder med hög klimatnytta och breda synergieffekter, och utnyttja möjligheter till utökad finansiering via stadens särskilda klimatinvesteringssatsning samt externa medel. Kan sökas i samband med VP, T1 eller T2 (i den mån det finns pengar kvar att söka).

Uppföljning

ILS

Miljö- och klimathandlingsplanen är nära kopplad till ILS, stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi, och följs upp regelbundet i samband med årshjulets olika aktiviteter. Miljömålen som brutits ner i verksamhetsplaner med tillhö-

rande indikatorer och aktiviteter följs upp i samband med tertiärrapporter och verksamhetsberättelser precis som med annan uppföljning av verksamheten och budget. Om det behövs kan kommunstyrelsen uppmana och anmoda nämnder och bolagsstyrelser att vidta åtgärder för att uppnå målen. Se Miljö- och klimatarbete i Verksamhetsplan Kungsholmen 2021 nedan.

Hälsoskyddstillsyn 2021

Hälsoskyddstillsynen under 2021 kommer övervägande hållas i stadsdelarna Spånga-Tensta, Enskede-Årsta-Vantör, Södermalm och Kungsholmen. Fokusområden kommer vara kemikaliesmart förskola, ventilationens kapacitet och UV-skydd.

Revisionsplan 2021-2022

Följande granskningar föreslås ingå i planeringen för revisions år 2022 eller senare. Granskningarna kan komma att prioriteras bort till förmån för annan granskning beroende på utfallet av det årliga riskanalysarbetet.

- Naturvärden och biologisk mångfald
- Trygghet i stads- och boendemiljöer
- Underhåll av verksamhetslokaler

Agenda 2030 på Kungsholmen

Agenda 2030 skall genomsyra arbetet, och budgeten anger att stadsdelsnämnderna ska bidra till hållbarhetsarbetet genom att med Agenda 2030 som utgångspunkt identifiera lokala utmaningar och behov, vara drivande och samverka brett för att nå önskvärda synergier och effekter.

Genom Agenda 2030 kan vi bidra till att utveckla stadens hållbarhetsarbete, bland annat genom att:

- utveckla och använda verktyg i miljö- och klimatarbetet med hjälp av Agenda 2030
- samverka och överbrygga stuprör och organisatoriska gränser i våra verksamheter
- beakta Agenda 2030 i framtagande av styrdokument
- samverka med akademi, näringsliv och civilsamhälle för att utveckla stadens hållbarhetsarbete
- initiera och driva innovationsansatser som stärker hållbarhetsarbetet
- medverka till en stadsövergripande och samordnad kommunikation om stadens arbete med Agenda 2030.

Parkmiljö, natur och hållbarhet på Kungsholmen

Parkernas natur är viktig för medborgarna utifrån ett hälsoperspektiv. Samtidigt som parkerna får en starkare roll som mötesplats och arena för aktiviteter i takt med att staden växer, så blir parkerna allt mer viktiga för att vi ska kunna leva och må bra i staden. Stadens parker och natur fungerar som en livsviktig, levande infrastruktur som bland annat ger oss rent vatten, bullerdämpning och en reglerad temperatur. En närmare kontakt med naturen kan också motivera medborgarna att uppskatta naturen mer och därför bli mer miljömedvetna och ansvarstagande i sitt beteende.

Detta kopplar också till nämndmål 2.4.1 Kungsholmsbor i alla åldrar tar del av ett varierat kultur- och fritidsutbud och nämndmål 2.4.2 Parker och grönområden möjliggör en mångfald av fritidsaktiviteter.

Ungdomars relation till natur får fokus. Förutsättningar för att bedriva en fritidsgård i utomhusmiljö utreds. (Aktivitet 2021)

I förskolan fortsätter arbetet med att låta barnen utforska sin delaktighet i naturens kretslopp, ekologisk hållbarhet och ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö.

Undersöka verktyg och arbetssätt inom Agenda 2030

Under 2021 ska förvaltningen även undersöka verktyg och arbetssätt för hur miljö- och klimatarbetet kan integreras med Agenda 2030-målen:

2 Ingen hunger, 3 God hälsa och välbefinnande, 5 Jämställdhet, 10 Minskad ojämlikhet och 16 Fredliga och inkluderande samhällen (aktivitet 2021) med möjliga utgångspunkter i stadens dokument:

Mål 2 och 3: God, hälsosam och klimatsmart mat – Matstrategi för Stockholms stad, Mat och måltidspolicy för äldreomsorgen i Stockholms stad 2019, Idrottspolitiskt program 2018-2022, Stockholms stads strategi för det rörliga friluftslivet, Kulturstrategiskt program 2020.

Mål 5: Jämställdhet - Program för ett jämställt Stockholm.

Mål 10: Barn – Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad 2028-2022, Delaktighet – Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023, Strategi för en äldre-vänlig stad (underlag för program) 2017.

Mål 16: Säkerhetsprogram 2020 – 2023, Stockholms stads riktlinjer för arbetet med nationella minoriteters rättigheter 2018, Trygghetsprogram (under framställning).

3. Miljö-, klimat och hållbarhet i verksamhetsplan 2021

Mål 1 Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040

Etappmål

Minskade växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO₂e per invånare
Minskad klimatpåverkan från konsumtionen

1.1 Minskade växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO₂e per invånare

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Genom stadsplanering bidra till transporteffektivitet och ett ökat kollektivt resande samt ökat resande med cykel.
- Stimulera delningsekonomi, exempelvis genom att främja bilpooler.
- Arbeta för fossilfria arbetsmaskiner bland annat på byggarbetsplatser genom inköpskrav och innovationsprojekt.

1.2 Minskad klimatpåverkan från konsumtionen

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Minimera verksamheternas tjänsteresor med flyg
- Utveckla klimatkrav för inköp av livsmedel och måltider i stadens verksamheter.

Kungsholmen

Kommunikation

Miljö- och klimatkommunikation för invånarna

Kommunikationsplan tas fram under 2021 i enlighet med kommunstyrelsen, miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten och Avfall AB för att stärka stadens kommunikation inom hållbarhet och tillsammans med nämnder och bolagsstyrelser verka för en tydlig och strategisk kommunikation i miljö- och klimatfrågor

Stadens miljö-, klimat- och hållbarhetssidor på Stockholm.se: *Leva Hållbart* kommuniceras.

MÅL 2 en fossilfri organisation 2030

Ettappmål

Minskade växthusgasutsläpp – högs 105 000 ton CO₂e från stadens verksamheter
Effektiv energianvändning

2.1 Minskade växthusgasutsläpp – högst 105 000 ton CO₂e från stadens verksamheter

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Identifiera vilka hyresavtal inom stadens nämnders och bolagsstyrelser som är bäst lämpade för gröna hyresavtal och initiera pilotprojekt.
- Ställa krav på fossilfria transporttjänster och vidare anta ett sista datum för nya avtal som sträcker sig längre än till 2030 där transporttjänster med fossila bränslen inte längre är accepterat.
- Ställa krav på fossilfrihet avseende fordon, transporter och arbetsmaskiner, vid lokalinhyrningar samt vid inköp och upphandling.

2.2 Effektiv energianvändning

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Där så är möjligt ska en mer långtgående energieffektivisering eftersträvas med sikte på att halvera den köpta energin.
- Bedriva pilotprojekt som uppnår 10 procents energieffektivisering i befintligt bestånd som inte är under ombyggnad genom att utveckla nya innovativa metoder och arbetssätt, i syfte att på sikt kunna göra mer omfattande åtgärder.

- Fortsatt prioritera en effektivisering av energianvändningen genom driftoptimering, förbättrat klimatskal, energieffektiv belysning (LED), utbyte av vitvaror och torkskåp i förskolor och installation av solceller.
- Fortsätta arbetet med att centralisera elavtalen för att säkerställa att även mindre elförbrukare fångas upp och ingår i det centrala avtalet.

Kungsholmen

Kartlägga förvaltningens el och energianvändning

Kartlägga förvaltningens lokaler ur ett energiperspektiv i syfte att minska energiförbrukningen, och planera för energieffektiviserande insatser. (Aktivitet 2021)

Undersöka belysning, vitvaror, ventilation, värme, och möblering; och mäta energiförbrukningen genom el-fakturor.

Möjliga energieffektiviserande åtgärder under miljöprogramperioden 2020 – 2023

- Inventera och planera för utbyte av armaturer och ljuskällor i nämndens verksamheter och lokaler i samverkan med fastighetsägarna: Inventera förekomst av T8 lysrör som ska fasas ut 2023 och se över möjligheten att byta armaturer till LED belysning. Se över möjligheten att montera närvarostyrning i delar av nämndens lokaler.
- Fortsätta utbytet av vitvaror i nämndens verksamheter och lokaler till energieffektiva alternativ där så är lämpligt: Prioriteringslista miljöbelastning: 1. Torkskåp (hög) 2. Torktumlare (hög) 3. Gamla industri kyl/frys utan energimärkning (hög) 4. Gamla kyl/frys utan energimärkning (medium) 5. Tvättmaskiner (medium) 6. Diskmaskin utan energimärkning eller sämre än B (medium) 7. Gamla kyl/frys energimärkta B eller sämre. (medium) 8. Spis som inte är induktion. (låg)
- Inventera och sammanställ el-fakturor för samtliga abonnemang för att följa lokalernas elförbrukning.
- Samverka med Fastighetskontoret och verka för att alla avtal som nytecknas eller omförhandlas med FSK sker enligt mallen för gröna hyresavtal.
- Ta fram ett belysningsprogram för den belysning som finns inom förvaltningens rådighet.
- Se över vilka abonnemang vi kan säkra ned.

Sparsam el och energianvändning

Medarbetarna samarbetar för att minska förvaltningens el- och energiförbrukning genom att till exempel: släcka onödigt tända lampor, stänga ned datorer och annan elektronisk utrustning när den inte används, vädra medvetet och vara sparsamma med varmvatten.

Kommuniceras.

KF:s indikatorer 2021

Totalt köpt energi i stadens verksamheter. KF:s årsmål 1945 GWh.

Klimatpåverkan från upphandlade livsmedel och måltider. Räknas ut med hjälp av systemet Hantera Livs som förvaltningen börjar använda 2021. (2021: 1,8 kg CO₂, 2022: 1,7 kg CO₂, 2023: 1,6 kg CO₂).

Andel bygg- och anläggningsentreprenader i stadens regi som uppfyller stadens krav avseende användning av Byggvarubedömningen (BVB) eller därmed jämförliga system 100 %

MÅL 3 Ett klimatanpassat Stockholm

Etappmål

Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall

Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

3.1 Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Utveckla och fördjupa risk- och sårbarhetsanalys för värmebölja och skyfall för verksamheter samt fastigheter och upprätta handlingsplaner där påverkan kan bli kritisk.
- Ge samhällsviktig verksamhet en högre säkerhetsnivå så att funktionen kan upprätthållas vid en översvämning.
- Säkerställ hållbar dagvattenhantering genom exempelvis gröna tak och genomsläpplig beläggning samt växtbäddar och skelettjordar med träd i stadsmiljön.
- Identifiera särskilt översvämningskänsliga geografiska områden och utred förslag till åtgärder.
- Väg in klimatanpassningsåtgärder i beslut om investeringar med perspektivet att dessa kan bidra till mervärden som ger andra vinster för samhället, exempelvis en attraktiv stad för boende, besökare och näringslivet.

3.2 Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Genomför temperatursänkande åtgärder på och i anslutning till byggnader för att säkerställa god inomhusmiljö.
- Ordna svalkande miljöer, exempelvis svala rum på boenden.
- Utöka stadsmiljön med mer grönska, vatten och vegetation som skuggar.
- Identifiera lösningar för att samla in regnvatten som kan återanvändas under perioder med torka.

Kommunstyrelsen samarbetar med olika nämnder inklusive stadsdelsnämnderna samt Stockholm Vatten och Avfall AB för att utarbeta en handlingsplan för klimatanpassning, främst inriktad på skyfall och värmeböljor. Handlingsplanen ska sedan implementeras.

Kungsholmen

Inventering i enlighet med handlingsplan för klimatanpassning

Inventera våra lokaler och verksamheter ur ett klimatanpassningsperspektiv i enlighet med kommande handlingsplan för klimatanpassning. (Aktivitet 2021)

Genomföra risk- och sårbarhetsanalyser för nämndens verksamheter.

Beakta klimatanpassningsperspektivet i ombyggnad av verksamhetens lokaler.

Parker och grönområden anpassade till nya klimatförutsättningar

Anpassa parker och grönområden till nya klimatförutsättningar.

Avsluta klimatanpassningsarbetet i Rålambshovsparken och slutrapportera projektet till Boverket. (Aktivitet 2021)

Utreda möjligheten till ökat lokalt omhändertagande av dagvatten (LOD) i varje parkupprustningsprojekt. (Aktivitet 2021)

Mål 4 Ett resurssmart Stockholm

Etappmål

Minskad resursanvändning och klokare konsumtion
Ökad recirkulation av materiella resurser inom staden
En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

4.1 Minskad resursanvändning och klokare konsumtion

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Minimera onödig materialåtgång genom väl planerade upphandlingar i stadens verksamheter.
- Underlätta för ökat återbruk genom exempelvis fler pop-up-återbruk, stationära återbruk, förstärkning på återvinningscentraler och åtgärder för ökat återbruk av textilier.
- Stärk planeringen för multifunktionella ytor och tillskapandet av platser, utrymmen och infrastruktur som möjliggör en cirkulär hantering av stadens resursflöden.

- Vidareutveckla stadens miljöhänsynskrav i stadens program för upphandling och inköp och stärk inriktningen mot cirkulär ekonomi och avfallsförebyggande.

4.2 Ökad recirkulation av materiella resurser

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Integrera avfallsfrågorna i planprocesserna i ett tidigt skede.
- Öka möjligheterna för stadens verksamheter och hyresgäster att sortera ut matavfall samt övriga avfallsfraktioner.
- Verka för att textilier tas om hand resurseffektivt så att mängden textilier som går till förbränning minskar.
- Utveckla möjligheter att lämna ifrån sig avfall i offentlig miljö i syfte att minska nedskräpning och spridningen av mikroplast, men även för att öka mängden avfall som får ett cirkulärt flöde.

4.3 En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Använd byggvarubedömningen (BVB) och likvärdiga verktyg med avseende på resurshushållning vid materialval och fortsätt att ställa krav på att byggnadsmaterial är miljöbedömda och dokumenterade i en digital loggbok.

Kungsholmen

Hållbara inköp

- Vid inköp av varor och tjänster ställs krav på giftfria, miljövänliga och energieffektiva produkter.
- Verksamheter som köper livsmedel och måltider förhåller sig till stadens Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat.
- Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald.
- Onödiga engångsmaterial och förpackningar undviks.
- Minimera onödig materialåtgång genom väl planerade upphandlingar i stadens verksamheter.
- Minskade inköp av plast.
- Minskad resursanvändning och ökad recirkulation av materiella resurser inom staden.
- Krav på miljöfordon och miljöbränslen vid upphandling av tjänster där transporter ingår.
- Krav på miljöbränslen vid upphandling av entreprenader.

Ekologiska och vegetariska alternativ väljs aktivt

Ekologiska och vegetariska alternativ väljs aktivt i verksamheterna. Stadens inköpssystem används så att de ekologiska inköpen registreras i statistiken.

Stadens indikator 2021: Andel inköpta ekologiska måltider och livsmedel i staden i kronor av totala värdet av inköpta måltider och livsmedel. (2021: 60 %, 2022: 65 %, 2023: 70 %)

Kostdatasystem

Implementera verktyget Hantera Livs i verksamheten: Förvaltningen tar över hanteringen och rapporteringen av Hantera Livs från Serviceförvaltningen. (2021)

Förvaltningen kommer att införa det gemensamma kostdatasystemet Matilda för köken i förskolan för att underlätta arbetet för kockarna, minska matsvinnet och minska miljöpåverkan. (2021)

Minska mängden matsvinn och matavfall

Samverka och planera måltidsinköp för att motverka matsvinn.
Tillvarata tillagad mat och sälj i matlådor när det är möjligt.

Förvaltningen mäter matsvinn hos de verksamheter som serverar mat. (Aktivitet 2021)
Se mätmetod och uppföljning från Skarpnäcks SDF.

Verksamheterna återvinner sitt matavfall. De verksamheter som inte har rätt förutsättningar för att samla in matavfall i kärl ska tillsammans med fastighetsägarna undersöka möjligheten att installera matavfallskvarn. (Aktivitet 2021)

Andel hämtställen med matavfallsinsamling av hämtställen med möjlighet till matavfallsinsamling. 2021 80 %, 2022 90 %, 2023 90 % (Indikator 2021)

Från och med 1 jan 2121 är matavfallsinsamling obligatoriskt i kök som serverar 25 portioner eller mer. Detta berör främst fastighetsägare, men om verksamheten erbjudits plats av fastighetsägaren och ännu inte sorterar matavfallet, kan förvaltningen beläggas med vite.

Minska mängden avfall

Komplettera källsorteringarna i nämndens lokaler ifall någon fraktion saknas: matavfall, plastförpackningar, pappersförpackningar, kartonger, tidningar och tidskrifter, el-avfall inklusive batterier. Säkra upp hanteringen av farligt avfall.

Placera ut miljösmart skräpkorg med källsortering i Rålambshovsparken. (Aktivitet 2021)

Minska på plast och engångsartiklar

Arbeta för att användningen av plast ska fasas ut så långt som möjligt i stadens verksamheter. Undvik inköp och användande av onödiga plastartiklar och engångsartiklar. Om engångsartiklar används bör alternativ utredas. Detta gäller inte situationer där plast är nödvändigt av hälsomässiga och hygieniska skäl, som t ex i vården.

När vi planerar och arrangerar möten och konferenser säkerställer vi att engångsartiklar inte används, och om så är nödvändigt, väljer vi hållbara alternativ.

Öka återbruk och materialåtervinning

Återbruka i så stor utsträckning som möjligt. Använd stadens återbrukstjänst Stocket aktivt. Aktuellt utbud på Stocket bör alltid kontrolleras innan nyanskaffning av möbler och inventarier görs till stadens verksamheter.

Verksamheterna använder stadens återbrukstjänst Stocket. (Indikator 2021)

Andel matavfall till biologisk behandling 60 % 65 % 70 % (Indikator 2021)

Mål 5 Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem

Etappmål

Upprätthålla funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur

Ökat genomförande av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel

Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald

Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

5.1 Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Verka för naturvårdsanpassad skötsel i både nyskapade och befintliga naturmiljöer, till exempel anlagda groddammar, gamla ekmiljöer och andra artrika inslag i det kulturlandskap som gett upphov till Stockholms särskilda naturkvaliteter.
- Förbättra de fysiska förutsättningarna för fisk, bottendjur, groddjur, sjöfåglar med flera i stadens vattensystem genom att avlägsna vandringshinder, återskapa vegetation i strandmiljöer och öka variationen i vattennivåer och vattenflöden.

5.2 Ökat genomförande av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Genomför särskilda satsningar på prioriterade arter och miljöer, både när det gäller skötsel, restaurering och förstärkningsåtgärder.

5.3 Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Vid inköp och upphandling ställa krav på god djurhållning.

- Vid inköp och upphandling använda Världsnaturfondens köttguide och konsumentguide för fisk följs, i syfte att bidra till den biologiska mångfalden samt till fiskbestånden i haven.

5.4 Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Aktivt arbeta för ett effektivt genomförande av vattenrelaterade åtgärder, till exempel rening av förorenat dagvatten, förbättrandet av fysiska livsmiljöer i urban vattenmiljö, åtgärdandet av problem som härrör från gamla utsläpp och förorenade områden samt uppströms arbete för att minska användning och spridning av ämnen och material som påverkar vattenmiljöerna.

Kungsholmen

Ekologiska och vegetariska alternativ väljs aktivt

Öka andelen ekologiskt producerade varor i stadens inköp samt ett ökat utbud av vegetariska livsmedel och varor producerade i nivå med svenska djurskyddsregler.

Andel inköpta ekologiska måltider och livsmedel i staden i kronor av totala värdet av inköpta måltider och livsmedel. (2021: 60 %, 2022: 65 %, 2023: 70 %) (Indikator 2021)

Den biologiska mångfalden och ekosystemtjänsterna förstärks

Parker och grönområden är anpassade till nya klimatförutsättningar och bidrar till en mångfald av ekosystemtjänster.

Arbeta med strategier för dagvattenhantering samt skötsel och åtgärder som gynnar biologisk mångfald.

Sköta strandlinjen mot Kungsholmen och Essingeöarna så att både rekreation och biologisk mångfald främjas. (Aktivitet 2021)

Trädvårdsplaner för Kungsholmens parker

Ta fram trädvårdsplaner för de större aktuella parkinvesteringsprojekten. (Aktivitet 2021)

Återplantering av träd och perenner på Kungsholmen. (Aktivitet 2021)

Miljö- och hälsoskyddsnämnden ska tillsammans med stadsdelsnämnderna ta fram en kravspecifikation för upphandling av naturskötsel.

Naturaktiviteter för invånarna

Ungdomar och natur

Förutsättningar för att bedriva en fritidsgård i utomhusmiljö utreds tillsammans med socialtjänsten. (Aktivitet 2021)

Barn och natur

Barn i förskolan får en god kunskap om sin delaktighet i naturens kretslopp, om ekologisk hållbarhet och lär sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö.

Mål 6 Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Etappmål

Minskad exponering av kväveoxid och partiklar för stadens medborgare
Minskad omgivningsbuller

6.1 Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Verka för en förnyelse av fordonsflottan och ökad elektrifiering.
- Verka för ökad efterlevnad av miljözonsreglerna för tunga fordon.
- Verka för styrmedel för att minska antalet bilar med dubbdäck.

6.2 Minskad omgivningsbuller

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Ökat fokus på åtgärder vid källan
- Elektrifiering av transportsektorn
- Ställ krav i upphandling på exempelvis dubbfria och lågbullrande däck

Kungsholmen

Klimatsmarta resor

Förvaltningen följer stadens rese- och mötespolicy som väntas bli klar under 2021.

Medarbetarna använder sig i första hand av gång, cykel och kollektivtrafik som transportmedel. Inom förvaltningen finns el cyklar och elbilar att tillgå.

Minimera verksamheternas tjänsteresor med flyg och bil till förmån för tåget samt uppmuntra digitala möten.

Klimatsmarta transporter

Förvaltningens transporter, mattransporter, och leveranser är klimatsmarta.

Cykelåkeri används i första hand för transporter när det är möjligt.

Krav på miljöfordon och miljöbränslen vid upphandling av tjänster där transporter ingår.
Krav på miljöbränslen vid upphandling av entreprenader.

Förvaltningen utreder miljösmart system för tömning av befintliga skräpkorgar i parker.
(Aktivitet 2021)

Genomförande av miljörevision av park- och anläggningsentreprenörernas maskinpark.
(Aktivitet 2021)

Mål 7 Ett giftfritt Stockholm

Etappmål

Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter

7.1 Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter

Exempel på åtgärder i Miljöprogrammet:

- Ersätt produkter med oönskat innehåll mot bättre alternativ genom inköp och upphandling.
- Genomföra kommunikationsinsatser om det egna kemikaliearbetet både internt och externt för att inspirera till att minska användningen av miljö- och hälsofarliga kemikalier.

Kungsholmen

Minskad exponering - medvetenheten om kemikalier ökar

Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter.

Verksamheterna ska använda kemikaliehanteringssystemet Chemsoft för att registrera de kemikalier som används. Uppdateras kontinuerligt för varje lokal. Användandet av utfasningsämnen (röd triangel) och riskminskningsämne (gul triangel) anges före varje årsskifte med uppskattad mängd.

Användningen av plaster ska fhasas ut

Användningen av plaster ska fhasas ut så långt som möjligt. Är plastprodukten nödvändig? Går det att ersätta den med något annat? Finns produkten i återvunnet material? Går produkten att återvinna? Finns produkten i förnybart material? Om enda alternativet är fossil plast, så välj om möjligt polyeten (PE) eller polypropen (PP).

Förskolorna fortsätter arbetet med kemikaliesmart förskola

Arbetet med kemikaliesmart förskola fortsätter i enlighet med Vägledning för Kemikaliesmart förskola. Förskolornas vägg- och golvmaterial samt utomhus-lekutrustning inventeras i dialog med fastighetsägarna utifrån vägledningen (se också sidan 48).

4. Specifikt för avdelningarna

Enligt budget 2021

I budget 2021 anges vad nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta med under 2021. Det finns också miljö- och klimatåtgärder i budgeten som kopplar direkt till de olika verksamheterna. Dessa återfinns längre ned i handlingsplanen.

Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser

Bidra till att uppfylla stadens mål om ett klimatsmart och hållbart Stockholm genom att arbeta enligt Stockholms stads Miljöprogram 2020-2023, Klimathandlingsplan 2020-2023 samt andra handlingsplaner kopplade till miljöprogrammet.

Fortsätta arbetet med lokala miljö- och klimatsamordnare (Stadsdelsnämnderna).

Initiera projekt och åtgärder med hög klimatnytta och breda synergieffekter, och utnyttja möjligheter till utökad finansiering via stadens särskilda klimatinvesteringsåtgärder samt externa medel.

Under samordning av kommunstyrelsen, miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten och Avfall AB utveckla en tydlig kommunikation i klimat och miljöarbetet.

Arbeta för ett resurssmart Stockholm i enlighet med EU:s avfallshierarki genom att utveckla arbetssätten för kommunikation och ökad samverkan såväl inom stadens egen verksamhet som med andra aktörer.

Säkerställa att all stadsutveckling i Stockholms stad, egna och upphandlade transporter samt taxor och avgifter genomsyras av målen om minskad biltrafik, hållbart resande och miljöeffektiva transporter.

Minimera verksamheternas tjänsteresor med flyg och bil till förmån för tåget samt uppmuntra digitala möten.

Arbeta för minskade koldioxidutsläpp från vägtrafiken genom elektrifiering, biodrivmedel och ett transporteffektivt samhälle.

Arbeta för en fossilfri organisation 2030 genom att fasa ut användningen av fossil energi i egen och upphandlad verksamhet.

Arbeta för minskade konsumtionsbaserade utsläpp av växthusgaser från stadens egna verksamheter främst inom byggmaterial, livsmedel och flygresor.

Arbeta för fossilfrihet genom teknikutveckling, krav i upphandlingar, digitalisering och ökad samverkan med näringslivet.

Intensifiera arbetet med att genomföra energieffektiviserande åtgärder så att stadens mål om ökad energieffektivisering uppnås

Arbeta för ett klimatanpassat Stockholm med fokus på att prioritera och åtgärda skyfallsrelaterade risker och effekter av värmeböljor.

Arbeta för att de verksamheter som köper in livsmedel och måltider ska förhålla sig till Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat (Stadsdelsnämnderna).

Minska kommunkoncernens klimat- och miljöpåverkan genom ökad andel ekologiska och klimatsmarta livsmedel i verksamheterna.

Förebygga att avfall uppstår och verka för att en större andel produkter och material återanvänds samt sorteras till återvinning.

Arbeta för att användningen av plast ska fasas ut så långt som möjligt i stadens verksamheter

Återbruka i så stor utsträckning som möjligt. Aktuellt utbud på Stocket återbruk bör alltid kontrolleras innan nyanskaffning av möbler och inventarier görs till stadens verksamheter.

Arbeta för att öka användningen av biokol i stadens växtbäddar.

Arbeta med att säkerställa en starkt biologisk mångfald.

Äldreomsorgen

Enligt budget 2021

Utöver det som beskrivs i *Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser* ska Stadsdelsnämnderna

- i samråd med äldrenämnden och genom sina dietister implementera mat- och måltidspolicy för äldreomsorgen i Stockholms stad och därmed arbeta för att förbättra måltidsupplevelsen inom äldreomsorgen.
- minska avfallsmängden från äldreomsorgens verksamheter bland annat genom minskad användning av engångsprodukter samt intensifiera arbetet med utsortering av matavfall

Förskolan

Enligt budget 2021

Utöver det som beskrivs i *Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser* ska stadsdelsnämnderna

- vid nybyggnation projektera utifrån krav på att certifiera skolor med motsvarande Miljöbyggnad, lägst silver
- intensifiera arbetet med att genomföra energieffektiviserande åtgärder
- förebygga att avfall uppstår i all verksamhet, såsom genom kraftigt minskad användning av engångsprodukter och onödiga plastprodukter, och verka för att en större andel produkter och material återanvänds
- säkerställa att de verksamheter som köper in livsmedel och måltider förhåller till Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat
- fortsätta arbetet med att sortera ut matavfall och förbättra källsorteringen, samt fortsätta arbetet med att minska matsvinnet
- fortsätta arbetet med kemikaliesmarta förskolor och verka för en giftfri miljö i såväl förskolan som dess närområde, genom att ersätta material som har kända och farliga egenskaper och inte använda sådana vid nybyggnation
- verka för att fler förskolor ansöker om att erhålla Skolverkets utmärkelse ”Skola för hållbar utveckling” och att goda exempel på hur förskolor kan arbeta med hållbar utveckling sprids inom staden
- ge möjlighet till en aktiv utevistelse med fysisk rörelse genom välplanerade och gröna förskole-gårdar med särskilt fokus på mer naturmaterial och grönytor genom en bättre fördelning mellan grönytor och hårdgjord yta.

Socialtjänsten

Enligt *Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser* ovan.

Parkmiljöavdelningen

Enligt budget 2021

Utöver det som beskrivs i *Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser* ska Stadsdelsnämnderna

- tillsammans med trafiknämnden och andra berörda nämnder samverka med privata fastighetsägare, handlare, boende, stadens verksamheter och andra aktörer i arbetet med att utveckla trygga och attraktiva stadsdelar

- fortsätta att utveckla stadens parker och anlägga parker som en naturlig del av stadsutvecklings-områden samt fortsätta arbetet med Grönare Stockholm för att stärka grön infrastruktur och mång-funktionalitet i stadens grönområden med prioritet på ytterstaden
- planera och utveckla stadsmiljön på ett sätt som möjliggör för att de minsta barnen, äldre och funktionsnedsatta ska kunna vistas i parker och grönområden på ett säkert, tryggt och tillgängligt sätt
- bistå trafikinämnden i arbetet med att skapa fullvärdiga cykelpendlingsstråk och bidra till att anpassa stadsmiljöerna för att minska konfliktytor mellan gående och cyklister
- delta i genomförandet av stadens Gångplan och planera stadsmiljön utifrån ett jämställdhetsperspektiv med särskild hänsyn till behoven hos barn, äldre och personer med funktionsnedsättningar
- tillsammans med trafikinämnden fortsätta arbetet med Grönare Stockholm där fokus är att stärka arbetet med grön infrastruktur och mångfunktionalitet i stadens parker och grönområden samt stärka gröna svaga samband enligt översiktsplanen
- i samverkan med trafikinämnden bidra till goda möjligheter för stadsodling i parker, på kvarters-gårdar, tak, kolonilotter och gågator
- vidareutveckla och stärka ekologiska värden i stadens parker, naturområden och naturreservat med utgångspunkt i handlingsplanen för biologisk mångfald, exempelvis genom att öka andelen perenna rabatter som främjar pollinatörer och verka för fler tätortsnära betesdjur som ekosystemtjänst i syfte att minska kostnaderna för manuell slyröjning, stärka den biologiska mångfalden och förbättra Stockholmarnas stadsmiljö
- vidareutveckla arbetet med att tillvarata grönytors möjligheter att motverka och mildra effekterna av extrema klimatrelaterade händelser, som intensiva värmeböljor och skyfall
- i samarbete med miljö- och hälsoskyddsnämnden stärka den biologiska mångfalden i naturreservaten
- stärka stadens klimatberedskap genom stärkt dagvattenhantering och skyfallsarbete i enlighet med stadens dagsvattenstrategi
- tillsammans med stadsbyggnadsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden och trafikinämnden fortsätta arbetet med att kartlägga stadens totala grönyta och ekologiskt särskilt betydelsefulla områden (ESBO) för att kunna följa deras utveckling över tid och bistå miljö- och hälsoskydds-nämnden i att fortsätta utreda lämpliga biotopskyddsområden
- utveckla samverkan med trafikinämnden och exploateringsnämnden kring den ekologiska kompensationen, förankrad i lokala förutsättningar
- i samband med exploateringsnämnden intensifiera arbetet med ekologisk grönytekompen-sation för att upprätthålla funktioner och samband för biologisk mångfald
- i samarbete med miljö- och hälsoskyddsnämnden samt stadsbyggnadsnämnden utreda lämpliga biotopskyddsområden i staden

- delta i arbetet med framtagandet av en handlingsplan för inrättandet av fler badplatser i staden som leds av miljö- och hälsoskyddsnämnden, tillsammans med idrottsnämnden, trafiknämnden och exploateringsnämnden berörda stadsdelsnämnder ska planera för att successivt fasa ut det egna beståndet av arbetsfordon och maskiner drivna av fossila bränslen, där så är ekonomiskt försvarbart
- i upphandlingar, utan att hämma konkurrensen, arbeta med en ökad kravställning på el-drivna parkskötselverktyg och entreprenadmaskiner, i syfte att minska miljöpåverkan och buller i stadsmiljön
- med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden och trafiknämnden, arbeta med innovativa lösningar för bullerskydd, i synnerhet gröna bullerskydd.

Lokalenheten

Enligt budget 2021

Fastighets- och lokalpolicy för kommunkoncernen Stockholms stad - Principer för stadens innehav av fastigheter och hyrda lokaler

Staden ska bedriva en långsiktigt hållbar fastighetsförvaltning som minskar den totala energi-användningen och miljöpåverkan från fastigheter och lokaler. Byggnaderna ska vara energi-effektiva och leverera en sund inomhusmiljö samt vara fria från miljö- och hälsostörande ämnen. Ägda byggnader bör långsiktigt utvecklas för att minska miljö-belastningen. Stadens miljöprogram ska följas. Behovet av mötesplatser för civilsamhället, och platser där stadens verksamheter möter stockholmare är betydande. Utifrån ett socialt hållbarhetsperspektiv och ansvarstagande ska staden söka vägar för ett optimalt utnyttjande av stadens befintliga lokaler för även detta syfte.

Samarbeta med stadens fastighetsförvaltning och fastighetsbolag

Samarbeta med FSK i deras miljö- och klimatarbete

- med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden och servicenämnden byta ut energiineffektiva armaturer för mer energieffektiv belysning med lika eller förbättrad ljuskvalitet
- med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden fortsätta arbetet med LCA i byggprocessen och utreda kravnivå för byggmaterials klimatpåverkan
- med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden fortsätta arbetet med en utfasning av direktverkande el för uppvärmning (inklusive kallhyra och elektrisk varmvattenberedning) i lokaler och bostäder samt föreslå el-besparande alternativ.

Samarbeta med de tre bostadsbolagen Stockholmshem, Svenska Bostäder och Familjebostäder i deras miljö- och klimatarbete

- bidra till stadens mål för att öka antalet laddplatser, exempelvis genom att i samarbete med externa aktörer bygga fler laddplatser i anknytning till befintliga fastigheter samt vid nyproduktionsprojekt, eller större renoveringsprojekt där parkeringsplatser ingår

- bidra till att uppnå stadens mål för matavfallsinsamling, samt planera för krav om fastighetsnära eller kvartersnära insamling
- prioritera och åtgärda klimatrelaterade risker såsom effekter av skyfall och värmeböljor befintlig och planerad bebyggelse
- intensifiera arbetet med att genomföra energieffektiviserande åtgärder
- vid nybyggnation och renovering utgå från att tak ska nyttjas, antingen med solceller eller med gröna tak.

Samarbeta med Micasa i deras miljö- och klimatarbete

- bidra till att uppnå stadens mål för matavfallsinsamling
- prioritera och åtgärda klimatrelaterade risker såsom effekter av skyfall och värmeböljor
- intensifiera arbetet med att genomföra energieffektiviserande åtgärder och vid nybyggnation och renovering alltid beakta möjlig installation av solceller, vid behov av kompetensförsörjning inom energieffektivisering
- med stöd av Miljö- och hälsoskyddsnämnden och Servicenämnden byta ut energiineffektiva ljuskällor för mer energieffektiv belysning med lika eller förbättrad ljuskvalitet med stöd av med Miljö- och hälsoskyddsnämnden, fortsätta arbetet med en utfasning av direktverkande el för uppvärmning (inkl. kallhyra, elektrisk varmvattenberedning) och föreslå el-besparande alternativ
- delta i stadens fortsatta arbete med LCA i byggprocessen och miljö- och hälsoskyddsnämndens
- utredning av kravnivå för byggmaterials klimatpåverkan.

Samarbeta med SISAB i deras miljö- och klimatarbete

- intensifiera arbetet med att genomföra energieffektiviserande åtgärder, samt vid behov samverka med arbetsmarknadsnämnden för att identifiera stadens behov av kompetensförsörjning inom energieffektivisering
- prioritera och åtgärda klimatrelaterade risker såsom effekter av skyfall och värmeböljor
- vid nybyggnation och renovering alltid beakta möjlig installation av solceller
- fortsätta att verka för att fler skolor och förskolor byggs i trä, till exempel genom att ta fram en ny typ av modellförskola som är byggd i trä som ett komplement till framtidens förskola
- fortsätta utreda att tillföra tillagningskök i samband med renoveringar och nybyggnation
- med stöd av med miljö- och hälsoskyddsnämnden, fortsätta arbetet med en utfasning av direktverkande el för uppvärmning (inkl. kallhyra, elektrisk varmvattenberedning) och föreslå el-besparande alternativ
- med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden och servicenämnden byta ut energiineffektiva armaturer för mer energieffektiv belysning med lika eller förbättrad ljuskvalitet
- vid nybyggnation projektera utifrån krav på att certifiera förskolor och skolor med motsvarande Miljöbyggnad, lägst silver.

5. Exempel på åtgärder i miljöprogrammet

Här finns samtliga exempel på åtgärder i miljöprogrammet samlade för programperiod 2020-2023. En del av dessa finns också föreslagna under respektive miljömål i avsnittet 3. *Miljö och klimat i verksamhetsplan 2021.*

Mål 1 Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040

1.1 Minskade växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO₂e per invånare

Etappmålet innebär att år 2023 ska de totala växthusgasutsläppen i ett växande Stockholm ha minskat till att vara högst 1,5 ton CO₂e per invånare. Med fler nationella styrmedel kan ambitionsnivån skärpas ytterligare.

Exempel på åtgärder:

- Verka för en skärpt statlig styrning på klimatområdet genom exempelvis utveckling av reduktionsplikten och trängselskatten för att stimulera teknikomställning.
- Genom stadsplanering bidra till transporteffektivitet och ett ökat kollektivt resande samt ökat resande med cykel.
- Arbeta för en fossilfri sjöfart genom exempelvis elanslutning av fartyg vid kaj.
- Vidareutveckla biogas som transportbränsle.
- Fasa ut fossilt bränsle i fjärrvärmens och minska energiåtervinningen av fossil plast genom uppförande av sorteringsanläggningar.
- Öka de negativa utsläppen genom uppskalning av biokolproduktionen och undersök möjligheterna till koldioxidinfångning och -lagring (BECCS).
- Stimulera delningsekonomi, exempelvis genom att främja bilpooler.
- Arbeta för fossilfria arbetsmaskiner bland annat på byggarbetsplatser genom inköpskrav och innovationsprojekt.
- Ta fram en handlingsplan för minskade koldioxidutsläpp för vägtrafiken fram till år 2030.

1.2 Minskad klimatpåverkan från konsumtionen

Etappmålet innebär att de konsumtionsbaserade växthusgasutsläppen behöver minska. Staden är en upphandlande myndighet som kan påverka konsumtionens klimatpåverkan genom kravställande i inköpsprocessen. Staden kan i det arbetet gå före och inspirera. Under programperioden ska klimatpåverkan från Stockholms stads inköpta livsmedel och måltider minska med en femtedel och utsläppen från Stockholms stads egna tjänsteresor med flyg minska.

Exempel på åtgärder:

- Utveckla klimatberäkningar av nyproducerade byggnader hos stadens bolag och av exploateringsnämnden. På längre sikt ska staden kunna ställa klimatkrav vid nyproduktion av byggnader och anläggningskonstruktioner.
- Minimera verksamheternas tjänsteresor med flyg
- Utveckla klimatkrav för inköp av livsmedel och måltider i stadens verksamheter.

MÅL 2 en fossilfri organisation 2030

2.1 Minskade växthusgasutsläpp – högst 105 000 ton CO₂e från stadens verksamheter

Etappmålet innebär att växthusgasutsläppen från stadens verksamheter ska minska med 30 procent under programperioden, för att nå det övergripande målet om en fossilfri organisation.

Exempel på åtgärder:

- Bygg ut egen el- eller värmeproduktion baserad på solenergi och utred förutsättningarna för att öka andelen el från vindkraft.
- Fortsätt arbetet med att fasa ut fossiloljeanvändning för att säkerställa att även mindre anläggningar fångas upp och fasas ut.
- Identifiera fastigheter med särskilda behov av investeringar i utrustningen för att möjliggöra en utfasning av fossilolja, även i byggnader med kallhyra.
- Inför en rutin för att utvärdera en övergång till fossilfri olja för alla byggnader som ämnas vara i drift mer än tre år efter staden förvärvat dem.
- Identifiera vilka hyresavtal inom stadens nämnders och bolagsstyrelsers som är bäst lämpade för gröna hyresavtal och initiera pilotprojekt.
- Fortsätt arbetet med att fasa ut fossilgasanvändningen och säkerställa hög biogasandel i inköp.
- Ställa krav på fossilfria transporttjänster och vidare anta ett sista datum för nya avtal som sträcker sig längre än till 2030 där transporttjänster med fossila bränslen inte längre är accepterat.
- Ställa krav på fossilfrihet avseende fordon, transporter och arbetsmaskiner, vid lokalinhyrningar samt vid inköp och upphandling.

2.2 Effektiv energianvändning

Den totala köpta energin i stadens verksamheter bibehålls på samma nivå under programperioden. Etappmålet innebär att staden effektiviserar sin energianvändning med 5 procent relativt den verksamhet som bedrivs¹. Långtgående energieffektivisering ska genomföras vid större ombyggnader. Vid större ombyggnader ska den köpta energin minska med minst 30 procent. På så sätt blir energianvändningen mer effektiv i den växande staden. Produktionen av el samt värme med solenergi ska öka med 100 procent jämfört med motsvarande produktion 2018.

Exempel på åtgärder:

- Vid större ombyggnader ska målet vara att minska den köpta energin för uppvärmning, kyla, fastighetsel och tappvarmvatten med minst 30 procent.
- Där så är möjligt ska en mer långtgående energieffektivisering eftersträvas med sikte på att halvera den köpta energin.
- Bedriva pilotprojekt som uppnår 10 procents energieffektivisering i befintligt bestånd som inte är under ombyggnad genom att utveckla nya innovativa metoder och arbetssätt, i syfte att på sikt kunna utveckla metoder, teknik och arbetssätt för att göra mer omfattande åtgärder.
- Fortsätt prioritera en effektivisering av energianvändningen genom driftoptimering, förbättrat klimatskal, energieffektiv belysning (LED), utbyte av vitvaror och torkskåp i förskolor och installation av solceller.
- Vid nybyggnation på av staden markanvisad fastighet och där kommunala verksamheter bygger på egen mark, ska kravet vara en energianvändning om högst 55 kWh/m² och år med sikte på 45 kWh/m² och år.
- Fortsätt verka för att stadens personal ska kunna göra miljövänliga resor i tjänsten.
- I samband med renovering av till exempel simhallar tas ett större grepp om energianvändningen, exempelvis genom värmeåtervinning, optimerad styrning och LED-belysning.

- Fortsätta arbetet med att centralisera elavtalen för att säkerställa att även mindre elförbrukare fångas upp och ingår i det centrala avtalet.

MÅL 3 Ett klimatanpassat Stockholm

3.1 Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall

Etappmålet innebär att förmågan att förebygga störningar såväl i befintlig stadsmiljö som vid stadsutveckling behöver byggas upp under programperioden. Stadens fastigheter och verksamheter som riskerar att påverkas kritiskt av skyfall ska ha upprättat en förebyggande handlingsplan.

Exempel på åtgärder:

- Utveckla och fördjupa risk- och sårbarhetsanalys för värmebölja och skyfall för verksamheter samt fastigheter och upprätta handlingsplaner där påverkan kan bli kritisk.
- Bedöm risken för översvämning från ett 100-årsregn i detaljplan och säkerställ eventuella skyddsåtgärder.
- Ge samhällsviktig verksamhet en högre säkerhetsnivå så att funktionen kan upprätthållas vid en översvämning.
- Bygg mångfunktionella ytor som bidrar till att hantera skyfall.
- Säkerställ hållbar dagvattenhantering genom exempelvis gröna tak och genomsläpplig beläggning samt växtbäddar och skelettjordar med träd i stadsmiljön.
- Säkerställa en god funktion av systemen för drift och underhåll av dagvattenanläggningar.
- Identifiera särskilt översvämningskänsliga geografiska områden och utred förslag till åtgärder.
- Väg in klimatanpassningsåtgärder i beslut om investeringar med perspektivet att dessa kan bidra till mervärden som ger andra vinster för samhället, exempelvis en attraktiv stad för boende, besökare och näringslivet.

3.2 Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

Etappmålet innebär att åtgärder riktas mot att göra Stockholm mer förberett att hantera höga temperaturer vid värmebölja, så att risken för negativ påverkan på människors liv och hälsa minskar.

Exempel på åtgärder:

- Genomför risk- och sårbarhetsanalyser för stadens verksamheter.
- Utöka stadsmiljön med mer grönska, vatten och vegetation som skuggar.
- Genomför temperatursänkande åtgärder på och i anslutning till byggnader för att säkerställa god inomhusmiljö.
- Ordna svalkande miljöer, exempelvis svala rum på boenden.
- Bygg mångfunktionella, svalkande utomhusmiljöer.
- Identifiera lösningar för att samla in regnvatten som kan återanvändas under perioder med torka.

Mål 4 Ett resurssmart Stockholm

4.1 Minskad resursanvändning och klokare konsumtion

Etappmålet innebär minskad användning av resurser och klokare val av produkter och tjänster. Under programperioden ska återbruket i Stockholm öka väsentligt och inom stadens verksamheter mångdubblas. Såväl dricksvattenförbrukningen som matsvinnet ska minska inom stadens verksamheter till 2023.

Exempel på åtgärder:

- Minimera matsvinn i stadens verksamheter.
- Minimera onödig materialåtgång genom väl planerade upphandlingar i stadens verksamheter.
- Underlätta för ökat återbruk genom exempelvis fler pop-up-återbruk, stationära återbruk, förstärkning på återvinningscentraler och åtgärder för ökat återbruk av textilier.
- Använda stadens interna återbrukscentrum, Stocket, som ett förstahandsalternativ i samband med inköp av möbler och inventarier till stadens verksamheter.
- Stärk planeringen för multifunktionella ytor och tillskapandet av platser, utrymmen och infrastruktur som möjliggör en cirkulär hantering av stadens resursflöden.
- Stimulera en delningsekonomi, exempelvis genom att främja bilpooler och andra delningstjänster.
- Vidareutveckla stadens miljöhänsynskrav i stadens program för upphandling och inköp och stärk inriktningen mot cirkulär ekonomi och avfallsförebyggande.

4.2 Ökad recirkulation av materiella resurser

Etappmålet innebär ökad materialåtervinning framför förbränning och omvandling till fjärrvärme för de material där det är möjligt. Till 2023 ska mängden plast som går till energiåtervinning minska till mindre än en tredjedel jämfört med 2019 års nivåer och såväl mängden matavfall som går till biogasproduktion som mängden fosfor som återförs i kretsloppet ska nära tredubblas under programperioden.

Exempel på åtgärder:

- Sorteringsanläggningen i Högdalen färdigställs i syfte att öka utsorteringen av ren matavfallsfraktion till biogasproduktion och samtidigt minska mängden plast till energiåtervinning.
- Utveckla kommunens avfallshantering avseende avfallsförebyggande insatser och bättre möjligheter att lämna ifrån sig avfall, med fokus på plast och matavfall.
- Verka för att nuvarande pilotverksamhet där trädgårdsavfall blir till biokol och fjärrvärme skalas upp, antingen i egen regi eller av extern part i en regional anläggning.
- Utveckla möjligheter att lämna ifrån sig avfall i offentlig miljö i syfte att minska nedskräpning och spridningen av mikroplast, men även för att öka mängden avfall som får ett cirkulärt flöde.
- Verka för en fortsatt slamåterföring till åkermark i närtid genom aktivt uppströmsarbete. Framtida återföring av fosfor till åkermark bör vara en prioriterad fråga under programperioden.
- Arbeta för ett resurseffektivt återbruk av grus som används för sandning av gator och cykelväg under vinterhalvåret.
- Integrera avfallsfrågorna i planprocesserna i ett tidigt skede.
- Öka möjligheterna för stadens verksamheter och hyresgäster att sortera ut matavfall samt övriga avfallsfraktioner.
- Verka för att textilier tas om hand resurseffektivt så att mängden textilier som går till förbränning minskar.
- Utför informationsinsatser så att kunskapen hos allmänhet och företag om vad som klassas som farligt avfall, hur det sorteras och vart det ska lämnas ökar.
- Ta höjd för utrymmen för recirkulation exempelvis avfallshanteringens liksom infrastrukturens behov av utrymmen.
- Utveckla masshanteringsytor samt en metodik för masshantering, i syfte att uppnå en ökad recirkulation.

4.3 En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

Den växande staden genererar stora materialströmmar både in i byggnader och infrastruktur, liksom en stor mängd avfall i samband med rivning, ny- och ombyggnationer. Etappmålet innebär att staden, genom rätt hantering, genererar en högre grad av cirkulation av schaktmassor och andra material inom byggprocessen.

Exempel på åtgärder:

- Använd byggvarubedömningen (BVB) och likvärdiga verktyg med avseende på resurshushållning vid materialval och fortsätt att ställa krav på att byggnadsmaterial är miljöbedömda och dokumenterade i en digital loggbok.
- Underlätta möjligheten att återanvända både schaktmassor och krossmaterial från entreprenadberg som uppkommer i samband med exploatering/ombyggnad på allmän platsmark och på kvartermark.
- Verka för att spillmaterial vid byggproduktion minimeras.
- Utredda förutsättningarna för fossilfria byggarbetsplatser.

Mål 5 Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem

5.1 Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur

Etappmålet innebär att åtgärder vidtas för att upprätthålla den biologiska mångfalden i staden och att staden kan växa samtidigt som livsmiljöer för växter och djur inte fragmenteras eller förorenas.

Exempel på åtgärder:

- Värna naturreservat och naturområden där intrång kan ge irreversibla förluster till exempel de områden som har tagit mycket lång tid för att etablera eller de områden som har ett strategiskt läge i den blågröna infrastrukturen.
- Tillskapa nya blå och gröna miljöer som bidrar till områdets ekologiska resiliens och robusthet vid ny bebyggelse.
- Verka för naturvårdsanpassad skötsel i både nyskapade och befintliga naturmiljöer, till exempel anlagda groddammar, gamla ekmiljöer och andra artrika inslag i det kulturlandskap som gett upphov till Stockholms särskilda naturkvaliteter.
- Förbättra de fysiska förutsättningarna för fisk, bottendjur, groddjur, sjöfåglar med flera i stadens vattenecosystem genom att avlägsna vandringshinder, återskapa vegetation i strandmiljöer och öka variationen i vattennivåer och vattenflöden.
- Delta i innovativa samarbeten där Stockholms grönområden kan utgöra testbädd i olika pilotprojekt (som exempelvis Vårbergstoppen och Fokus Skärholmen).

5.2 Ökat genomförande av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel

Etappmålet innebär att staden ska stärka förmågan att genomföra åtgärder som gynnar den biologiska mångfalden.

Exempel på åtgärder:

- Utvidga uppföljning av miljöövervakning och uppföljning av att åtgärder vidtas.
- Genomför särskilda satsningar på prioriterade arter och miljöer, både när det gäller skötsel, restaurering och förstärkningsåtgärder.
- Utveckla interna IT-verktyg för naturvårdsskötsel.

- Vidareutveckla Stockholms biotopdatabas för att kunna arbeta vidare med landskapsanalyser som kunskapsunderlag för fysisk planering.
- Underlätta användningen av biotopdatabasen och digitala kartor för stadens kontor och bolag genom innovativ utveckling av webbaserade verktyg.
- Utveckla processer och verktyg som till exempel grönytefaktorn för att arbeta med biologisk mångfald inom stadsplanering.

5.3 Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald
 Etappmålet innebär att staden vid upphandling och inköp i ökad utsträckning konsumerar varor med miljömärkning och utifrån ambitionen att maten ska vara god, näringsriktig, hållbar, integrerad, trivsamt och säker i enlighet med stadens Strategi för god, hälsosam och klimat-smart mat. Under programperioden ska andelen ekologiska livsmedel av inköpta måltider och livsmedel till stadens verksamheter öka från hälften till drygt två tredjedelar.

Exempel på åtgärder:

- Öka andelen ekologiskt producerade varor i stadens inköp samt ett ökat utbud av vegetariska livsmedel och varor producerade i nivå med svenska djurskyddsregler.
- Vid inköp och upphandling ställa krav på god djurhållning.
- Vid inköp och upphandling använda Världsnaturfondens köttguide och konsumentguide för fisk följs, i syfte att bidra till den biologiska mångfalden samt till fiskbestånden i haven.

5.4 Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

Etappmålet innebär att staden aktivt verkar för att Stockholms vattenförekomster uppnår god ekologisk och kemisk status, enligt EU:s vattendirektiv. Stadsnära vatten av god kvalitet är ett av Stockholms varumärken och bidrar till en levande och resilient stad. Till 2023 ska vattenkvaliteten i Stockholms vattenförekomster förbättras betydligt och mängden mikroplaster minska.

Exempel på åtgärder:

- Intensifiera det operativa åtgärdsarbetet i den befintliga miljön samt vid exploatering och större ombyggnationer enligt de lokala åtgärdsprogrammen för att nå miljökvalitetsnormerna inom ut-satt tid.
- Aktivt arbeta för ett effektivt genomförande av vattenrelaterade åtgärder, till exempel rening av förorenat dagvatten, förbättrandet av fysiska livsmiljöer i urban vattenmiljö, åtgärdandet av problem som härrör från gamla utsläpp och förorenade områden samt uppströms arbete för att minska användning och spridning av ämnen och material som påverkar vattenmiljöerna.
- Tillse att den långsiktiga miljöövervakningen av stadens vattenförekomster även fortsättningsvis fortgår så att effekterna av åtgärdsomförandet kan följas och underlag för statusklassificering och normsättning ständigt kan förbättras.
- Aktivt verka för ett helhetsperspektiv och skapa multifunktionella anläggningar som skapar mervärden ur flera perspektiv än bara dagvattenrening.

Mål 6 Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

6.1 Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare

Etappmålet innebär att exponeringen för skadliga halter av kväveoxid i luften ska minska under programperioden. För att minska halterna av kvävedioxid så måste utsläppen från vägtrafiken minska ytterligare och staden har en viktig roll i att begränsa den typen av trafik som genererar utsläpp.

Exempel på åtgärder:

- Verka för en förnyelse av fordonsflottan och ökad elektrifiering.
- Verka för ökad efterlevnad av miljözonsreglerna för tunga fordon.
- Genomför åtgärder såsom dammbindning, spolning och städning av gator.
- Arbeta för optimerad byggtrafik och godstrafik till exempel genom bygglogistik och krav på arbetsmaskiner samt samlastning.
- Fortsätt utvärdera miljösensorer som en metod för dynamisk trafikstyrning baserat på luftkvaliteten.
- Följ upp och utvärdera miljözonen på Hornsgatan.
- I samråd med kommunstyrelsen löpande följa om ytterligare enskilda gator överskrider miljökvalitetsnormerna. Dynamiska miljözoner kan då bli aktuella.
- Verka för styrmedel för att minska antalet bilar med dubbdäck.

6.2 Minskat omgivningsbuller

Etappmålet innebär att stockholmarna i mindre utsträckning utsätts för skadliga nivåer av buller. Staden ska, utifrån sitt ansvarsområde, arbeta med att begränsa bullret vid källan och årligen genomföra bulleråtgärder för såväl bostäder som rekreationsområden, skolgårdar och andra offentliga platser.

Exempel på åtgärder:

- Använd ljuddämpande arkitektur vid stadsbyggnad
- Ge bidrag för ljudreducerande fasadåtgärder
- Förbättra befintliga bullerskyddsskärmar
- Ökat fokus på åtgärder vid källan
- Arbeta med trafikstyrning och hastighetssänkning
- Elektrifiering av transportsektorn
- Ställ krav i upphandling på exempelvis dubbfria och lågbullrande däck

Mål 7 Ett giftfritt Stockholm

7.1 Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter

Etappmålet innebär att staden driver utvecklingen mot en minskad användning av skadliga kemikalier, genom att följa den egna organisationens relaterade handlingsplaner samt att verka för en ökad medvetenhet om kemikalier bland stockholmarna. Under programperioden ska antalet kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen i stadens verksamheter reduceras med över en tredjedel och kraven på miljöbedömning av kemiska produkter i bygg- och anläggningsprojekt ska öka avsevärt.

Exempel på åtgärder:

- Fortsätta arbetet med kemikaliesmarta förskolor och verka för en giftfri miljö i förskolan och skolan.
- Ersätt produkter med oönskat innehåll mot bättre alternativ genom inköp och upphandling.
- Dokumentera de kemiska produkter samt bygg- och anläggningsvaror som används i stadens verksamheter, med hjälp av Chemsoft och Byggvarubedömningen.
- Fortsätt utveckla redan framtagna vägledningar och utbildningar (om bland annat Chemsoft och Byggvarubedömningen).
- Genomföra kommunikationsinsatser om det egna kemikaliearbetet både internt och externt för att inspirera till att minska användningen av miljö- och hälsofarliga kemikalier.

6. Stöd och system i miljöarbetet

Kontaktpersoner och arbetsgrupper

Kontaktpersoner miljö- och klimat på respektive avdelning/område

Förskolan: Stefan Larsson Lindberg

Äldreomsorgen: Christina Egerbrandt

Socialtjänsten: Madelen Lyckedal

Parkmiljöavdelningen: Therese Rosén avdelningschef Kungsholmen, Norrmalm och Östermalm; Leila Massih samhällsplanering Kungsholmen och Norrmalm; Sofia Regnell samhällsplanering Östermalm och ILS-rapportering parkmiljö för Östermalm, Kungsholmen och Norrmalm. My Peensalu utemiljö och kultur och Helena Åkerlind drift och underhåll.

ILS: Marianne Dowander

Lokal: Secan Cesko

Miljösamordning: Helene Mårtenson

Arbetsgrupper

Miljö-ILS-grupp

Tema mat

Agenda 2030

Inköp och upphandling

Inventeringar

Fordon och cyklar

Inventera årligen antal fordon och el-cyklar i samband med VB.

Förvaltningen:

Förskolan:

Äldreomsorgen: Inköpt 7 el-cyklar till hemtjänsten (klimatinvesteringsmedel) 2020

Socialtjänsten: Inköpt 2 el-cyklar till fältassistenterna 2020

System som förvaltningen arbetar med

Chemsoft – kemikaliehanteringssystem

Kemikaliehanteringssystemet Chemsoft används dels för att kartlägga kemikalieanvändningen i Stockholms stads, och dels för att byta ut vissa farliga ämnen som används mot bättre alternativ. Lagstiftningen kräver att alla som bedriver en verksamhet ska ha koll på vilka farliga kemiska produkter som man använder, bland annat genom att ha en kemikalieförteckning. En kemisk produkt är ett kemiskt ämne eller en blandning av olika kemiska ämnen.

Exempel på kemiska produkter:

- Städ produkter och andra rengöringsmedel
- Målarfärg
- Desinfektionsmedel
- Handdiskmedel
- Maskindiskmedel
- Bekämpningsmedel/biocider
- Smörjoljor
- Limmer och lacker
- Laboratoriekemikalier.

Det kan vara svårt att veta vilka produkter som är kemiska produkter. Här kommer några exempel på produkter som INTE är kemiska produkter, och som alltså inte ska läggas in i Chemsoft:

- Kosmetiska och hygieniska produkter, t.ex. handtvål, hårspray, smink (även teatersmink), tandkräm, schampo, balsam, hudkräm
- Läkemedel
- Avfall från kemikalier
- Livsmedel
- Varor.

Alla dessa produkter omfattas av annan lagstiftning, de har inte samma märkningskrav som kemiska produkter.

Med Chemsoft förenklas arbetet med kemikalieförteckningen. Systemet uppdateras kontinuerligt av respektive avdelning för varje lokal. Användandet av utfasningsämnen, (röd triangel) och riskminskningsämnen, (gul triangel) ska anges före varje årsskifte med uppskattad mängd. Förvaltningen hade i december 2020 inga utfasningsämnen.

Utfasningsämnen och riskminskningsämnen

Alla kemikalier är inte farliga men kan ändå innebära miljö- eller hälsorisker om de hanteras fel. Farliga kemikalier kan orsaka olika typer av skador på människor, allt från mild hudirritation till cancer och de kan också ha en betydande påverkan på miljön. Enligt stadens kemikalieplan ska den grundläggande principen vara att utfasningsämnen ska fasas ut ur kemiska produkter (och varor) som används i staden och att prioriterade riskminskningsämnen bara får användas om man kan säkerställa att användningen är säker.

Utfasningsämnen har så allvarliga egenskaper att de på sikt inte ska användas alls i samhället. Exempel på prioriterade riskminskningsämnen är allergiframkallande ämnen, ämnen med mycket hög akut giftighet, potentiella PBT-ämnen eller ämnen som är miljöfarliga.

Substitution

Det är viktigt att vi tillsammans börjar hitta vägar för att i första hand ersätta produkter med utfasningsämnen. När man ska börja fundera över substitution är det alltid bra att starta med

att ställa sig frågorna ”Vad använder vi produkten till? ”Behövs den verkligen, eller kan den avvecklas och lämnas som farligt avfall”? ”Vad har den för funktion”?

Mer finns att läsa på intranätet, under Chemsoft – kemikaliehanteringssystem. Själva systemet finns under Favoriter på stadens intranät.

Stocket

På Stocket går det att hitta begagnade möbler och annat från stadens verksamheter. Vi kan också annonsera ut möbler, växter och annat som vi inte behöver. Det är också möjligt att göra efterlysningar. Tjänsterna är kostnadsfria. Stocket finns under Favoriter på stadens intranät.

Hantera Livs – kostdatasystem

Kostsystemet Hantera Livs införs på förvaltningen för att tillsammans med staden följa upp livsmedels klimatpåverkan (CO₂e/koldioxidekvivalenter per kg livsmedel) från stadens samtliga centralt upphandlade livsmedelsleverantörer Menigo, Arla, Bröderna Hansson och Bake my day (per november 2020). Införs under 2021.

Matilda - kostdatasystem

Införs under 2021 på förskoleavdelningen.

Kemikaliesmart förskola

Efter ett gediget arbete på stadsdelens förskolor ”Inomhus” enligt stadens kriterier för kemikaliesmart förskola fortsätter arbetet med ”Byggnad och Utomhus” tillsammans med förvaltningens lokalenhet och fastighetsägarna.

Mall till handlingsplan i Vägledning och goda exempel för Kemikaliesmart förskola
På sidan 33-34 i vägledningen finns en mall med följande åtgärdsförslag:

Inomhus

1. Rensa bland icke-leksaker
2. Rensa bland leksaker
3. Skapa rutiner för att hantera bild- och formmaterial på ett säkert sätt
4. Tänk till vid inköp
5. Utbilda chefer och personal
6. Tvätta textilier regelbundet
7. Var noga med handtvätt
8. Välj kemikaliesmart för hygien och rengöring
9. Ha rutiner för kemikaliehanteringen
10. Se över städning och rutin för felanmälan
11. Ha rutiner för felanmälan av ventilationen
12. Diska rätt med storköksmaskin
13. Servera mer ekologisk mat

14. Välj rätt förpackningar
15. Välj rätt engångsartiklar i köket
16. Undvik non-stick-beläggning
17. Kök och servering - Välj bra material
18. Byt ut gamla madrasser och möbler
19. Välj textil och mattor av naturmaterial

Åtgärder byggnad och utomhus

På sidan 28 i vägledningen finns följande åtgärdsförslag:

20. Ställ rätt krav på byggtreprenörer

När det ska byggas nytt eller renoveras på förskolan är det viktigt att använda material utan miljö- och hälsoskadliga ämnen. Ställ därför krav på att entreprenören använder sig av miljöbedömningssystem som Byggvarubedömningen eller SundaHus. Även Swanen har miljöbedömningssystem för byggnader.

21. Skaffa kunskap om lekturstyrningen

Leksaksdirektivet gäller inte den fasta lekturstyrningen utomhus. Den ska därför miljö bedömas med de system som nämns i åtgärd 20. Sand till sandlådor: se särskilda krav.

Exempel på material som är olämpliga att ha på en förskolegård och i en parklek:

- Gamla bildäck
- Tryckimpregnerat trä och kreosot impregnerat virke
- Övriga bitar av byggmaterial som t ex PVC-rör, armafex-isolering (flamskyddsmedel), kablar (ftalater, tungmetaller), kabeltrummor och lastpallar (tungmetaller).
- Målarfärg som inte är barnanpassad (t ex fasadfärg).

22. Inled dialog om material på golv och vägg

Det är mycket vanligt med PV-golv på förskolor och hos parklekar. PVC-golv och tapeter kan innehålla ftalater, tungmetaller, klorparaffiner och flamskyddsmedel. Inled en dialog med fastighetsägaren och ta reda på vad det är för material på verksamhetens golv och väggar. Det här är fastighetsägarens ansvar men hyresgästen kan vara med och diskutera materialval vid renovering.

23. Följ stadens granulatrekommendation

Konstgräs och mjuka fallskydd av gummi avger mikroplaster och kan innehålla en blandning av många ämnen, varav flera kan vara skadliga. Miljöförvaltningen har tagit fram en rekommendation för användning av konstgräs, gummigranulat, plastgjutet gummi och andra syntetiska material.

- Minimera ytorna med konstgräs och gummimaterial vid planering
- Kravställ de material som köps in
- Följ upp kraven för att veta att de efterlevs
- Utforma och sköt ytor så att spridningen av mikroplast till dagvattnet och omgivningen minskar.

Centrala dokument i miljö-, klimat- och hållbarhetsarbetet

Finns under Styrdokument på stadens intranät.

Övergripande dokument

Stockholms stads budget

Vision 2040 – Möjligheternas Stockholm

Miljö- och klimatprogram

Miljöprogram för Stockholms stad 2020-2023

Klimathandlingsplan 2020-2023

God, hälsosam och klimatsmart mat – Matstrategi för Stockholms stad

Mat och måltidspolicy för äldreomsorgen i Stockholms stad 2019

Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023

Vägledning och goda exempel för Kemikaliesmart förskola 2020

Handlingsplan för biologisk mångfald i Stockholms stad

Stockholms stads handlingsplan för minskad spridning av mikroplast 2020-2024

Stockholms stads program för inköp 2020-2023

Riktlinjer för förnybar energi i stadens egna fastigheter

Fordonsstrategi för kommunkoncernen Stockholms stad

Grönare Stockholm, Riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden

Stockholms stads handlingsplan för god vattenstatus

Kommer under 2021:

Stockholm Vatten och Avfall: Ny avfallsplan för Stockholms kommun 2021-2024

Handlingsplan för klimatanpassning

Agenda 2030

Agenda 2030 – sida på stadens intranät, och Globala målen, www.globalamalen.se

Jämställdhet - Program för ett jämställt Stockholm

Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck

Program för barnets rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck

Barn – Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad 2018-2022

Delaktighet – Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023

Strategi för en äldrevänlig stad (underlag för program) 2017.

Kulturstrategiskt program 2020

Idrottspolitiskt program 2018-2022

Stockholms stads strategi för det rörliga friluftslivet

Säkerhetsprogram 2020-2023

Stockholms stads riktlinjer för arbetet med nationella minoriteters rättigheter 2018

